

posameznikom in kolektivom, osamljenost, kritika meščanskega esteticizma, odklon množice in politike.

Jarčeva dramatika, ki jo bremenijo dolgi monologi in ekstaze, pozna neimenovane »osebe« (Ognjeni zmaj), tipe namesto individualnosti. V *Vergeriju* se v prvem prizoru luščijo osebe druga za drugo iz »modrine«. Tako tehniko najdemo tudi v drami *Gas G. Kaiserja*, kjer stopajo osebe po filmskem zaporedju na visok oder in protestirajo zoper inženirja, tehniko in civilizacijo. V Jarčevih dramskih pesnitvah srečujemo mitske prizore in korsko petje. S takšnim petjem krepí pesnik idejno in duševno plast in ga prepleta z mistično simboliko, kakor antična tragedija. Tukaj so nadalje nenadni izbruhi in preskoki iz sanj v stvarnost in obratno, dalje razvlečeni dialog, ki se nenadoma skrči v ekstatične krike. Izpovedi so prenapolnjene s številno in energično metaforiko, česar realistična dramatika ne prenese. Jarc se je razmeroma malo oziral na teatrsko tehniko in svojih lirskih vlog očitno ni pisal za oder. Zato je tudi prizorišče večkrat tudi simbolno, skrivnostno, nerealistično, na njem se lahko zgodi vse, na tem »oceanu skrivnosti«. Jarčeva dramatika tudi lepo dokazuje, kako ekspresionist ni mogel razviti večje sklenjene dramske zgradbe. Ustavljeni se je moral pri kratkih enodejankah ali pri fragmentih, katerim je še lahko ohranil enoten lirski zasnutek in sklenjen ekspresivni zamah. Razvidno pa je, zlasti v *Ognjenem zmagju*, kako lirski intenziteta tudi v krajšem okviru raste in pada in kako se izbruh menjuje z »realističnimi« oddihi in pavzami. Tehniko realizma je uporabil zlasti v prizoru, kjer se Vergerij pogovarja z ženo Ines v meščanskem salonu (2. prizor).

Kot lirik in pripovednik je razpolagal Jarc z razmeroma zanimivo dramsko idejo, se pravi z nasprotjem med čustvom in razumom, ki ga je občutil kot globok osebni razkol in še kot nasprotje, iz katerega poganjajo mučni dialogi posameznika s posameznikom in s kolektivom. Svoje lirsko-dramatične poliloge pa je omejil na obliko razmišljujočih in »notranjih dialogov«. Tako je preprečil, da bi njegova dramska ideja postala tudi učinkovita in pomembna teatrska umetnost.

Jože Toporišič

NAGLASNI TIPI SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

Človek bi mislil, da so naglasne razmere slovenskega knjižnega jezika neproblematične, saj se je pri nas o naglasu vendar že toliko pisalo in bi torej moralo biti vse jasno postavljeno. Ali kdor si hoče to naglaševanje uzavestiti ali pa ga hoče uzavestiti drugim, dobro ve, kaj vse nam na tem področju še ni dognano, ve še posebno dobro, da praktičnih pravil, ki bi učečemu se dejansko mogla koristiti, močno manjka. Po naših znanstvenih ustanovah se je doslej pri obravnavanju zadevne problematike postopalo ali čisto prakticistično ali pa nekorisno »učeno«: v prvem primeru se je pač reklo, da imajo te in te besede tak naglas, one pa drugačnega, v drugem primeru pa je znanstvenik tak ali dru-

gačen naglas »razložil«, primerjajoč ga s stanjem v praslovanščini oz. praslovenščini, češ praslovanski padajoče intonirani naglas je s svojega zloga načeloma prešel na sosednji zlog proti koncu besede ali proklitične zveze (òko, zláto > okô, zlatô), praslovanski skrajšani ali kratki akut pa je z zadnjega zloga večinoma prešel na predzadnjega (glavâ > gláva ipd.); vse drugo pa je še dandanašnji načeloma tako kakor v praslovanščini.

To bi bila silno preprosta pravila, ki bi nam tako rekoč v trenutku prinesla obvladanje slovenskega knjižnega naglasa, vendar bi morali biti izpolnjeni naslednji pogoji: 1. morali bi se še danes spominjati praslovanskih naglasnih razmer; 2. treba bi nam bilo natančno razložiti, kaj se skriva za dvakratnim »načeloma« in enkratnim »večinoma«. Prav iz navedenih razlogov nam »znanstveno« pravilo o slov. naglasnih razmerah le malo pomaga tudi v primeru, da smo jezikoslovno izobraženi, prav nič pa ne, če smo samo navadni uporabniki jezika. Zato si je treba iskati drugih pravil, če sploh so; taka, za katera se ni treba predhodno naučiti praslovanščine ali katerega njenih potomcev. Če se nam posreči odkriti taka pravila, ki rasto iz obvladanja materinščine same, to pomeni, da ima povprečni, jezikoslovno nešolani uporabnik našega jezika dejansko možnost priti do zavestnega obvladanja naglasnih norm.

Takoj na začetku našega iskanja je treba opozoriti na našo tradicionalno pomanjkljivost v pojmovanju naglasa: ne ločimo kategorije naglašenosti od kategorije nosilca naglasa. Besedi *brát in brát* sta obe naglašeni na edinem zlogu, razlika med njima je le ta, da je naglašeni samoglasnik v prvem primeru dolg, v drugem pa kratek. Prva beseda je torej naglašena na dolgem samoglasniku, druga pa na kratkem. Mi pa se izražamo napačno in trdimo, da je beseda *brát* dolgo naglašena, beseda *brát* pa kratko, oz. da ima prva dolg naglas, druga pa kratkega. Namesto da bi ju glede naglašenosti imeli za enaki (tj. naglašeni na edinem zlogu), ju spravljamo v dva različna naglasna tipa, čeprav je očitno, da je naglasni tip pri obeh besedah isti, različen pa je kvantitetni tip. Kvantiteto naglašenih vokalov je torej treba obravnavati posebej.

Druga tipična neprimernost v našem pojmovanju naglasa je postavljanje naglasnih tipov na podlagi vokalizma naglašenih zlogov. Za primer opozarjam na Ruplovo razvrstitev enako naglašenih besed tipa *kmèt — kméta, nôž — nôža in kònj — kònja (pri kònju)* v tri skupine na podlagi samoglasniške kvalitete, s čimer se je že na podlagi kvantitete razpolovljeni naglasni tip *gréh — kmèt, nôž, kònj* početveril. Podobno imamo glede na vokalno kvaliteto podvojen tip *pòtok — potòka + sòkol — sokòla*. Kar tu alternira, torej spet ni naglas, temveč samo vokalna kvaliteta, oz. če gledamo zadevo s pisne strani, tako imenovana naglasna znamenja, ki pa v slovenščini, kakor je sicer načeloma znano, zaznamujejo pri črkah *i, u in a* razen naglašenosti še kolikost naglašenega samoglasnika, pri črkah *e in o* pa celo troje: naglašenost (tj. mesto naglasa), kvaliteto naglašenega samoglasnika (*péta — pèta*) in njegovo kvantiteto (*kmèt — žèn*). Tudi kvaliteto naglašenega samoglasnika je treba načeloma izločiti iz obravnave naglasnih tipov. To je poglavje zase, kakor je poglavje zase kolikost naglašenega vokala. — Gotovo je, da je treba poznati oboje, toda naglasnih tipov nam kvantitetne in kvalitetne okoliščine naglašenih samoglasnikov ne smejo zatemnjevat in komplicirati do nepriučljivosti.

Še en vidik se meša z naglasnim: morfološki. Tako je Rupel pri samostalnkih sr. spola poleg tipov po mestu naglasa (*lét-o, -a, -u — polj-é, -á, -u — dn-ò, -à, -ù*) in po kvaliteti naglašenega samoglasnika (*léto mn. léta — òkno mn. ókna*) uvedel še neimenovani peti tip, v katerem je v štirih skupinah obravnaval tiste

samostalnice, ki imajo razen v N/A ed. podaljšano osnovo (*jágnje* — *jágnjeta*, *brême* — *breména*, *žrebè* — *žrebéta* in *drevó* — *drevésa*). To je z našega stališča nedopustno: *jágnje* je treba uvrstiti v tip *léto*, *žrebè* in *drevó* spadata prav tako drugam (o tem pozneje), tako da poseben tip predstavlja samo *brême* — *breména*, kar je enako kot *pôtok* — *potóka*, *débel* — *debéla*, *nôsil* — *nosíla*, *rôjen* — *rojéna*, *pokósil* — *pokosíla*.

Zgoraj smo si pridržali natančnejše razpravljanje o naglasni pripadnosti besed tipa *žrebè* in *drevó*. Tu si je namreč treba pojasniti, kam -è (-ét-) in -ó (-és-), podobno še -é (-én- oz. -és-) spadajo: ali k osnovi, kakor želimo dokazati tu, ali h končnici, kakor trdi SS 1956 za -è, -ó ter -é. Poznavalec tradicionalne slovenske slovnice se bo nemara zgrozil ob naši trditvi, da -e in -o v teh primerih spadata k osnovi in torej nista končnica. Da je -e v tej deklinaciji nekaj posebnega, kaže že dejstvo, da ga nahajamo tudi za funkcionalno trdimi soglasniki, medtem ko se, kadar je končnica, nahaja le za funkcionalno mehкими, namreč za *j*, *c*, *č*, *ž*, *š*. Prim.: *ime*, *tele*, *žrebe*, *fante*, *ščene*, *prismodè* — *morje*, *lice*, *porišče*, *ože*. V primerih, ko se tak -e kot del osnove nahaja vendarle za funkcionalno mehkim soglasnikom — torej tako kot končnica -e — prim. *druže*, *živinče*, *revše*, *pišče*, gre za samostojne morfeme, ki jim v opoziciji lahko dokažemo samostojen pomen: prim. *drug* — *druže*, *živina* — *živinče*, *reva* — *revše*, *piskati* — *pišče*, tj. ravno tako kakor v primerih *telica* — *tele*, *fant* — *fante*, *deklica* — *dekle* ipd. Da spada k osnovi tudi -o v primerih kot *drevo* — *drevesa*, sklepamo po analogiji primerov *breme* — *bremena*, *žrebe* — *žrebeta*. Seveda velja to tudi za *oje* — *ojesa*. V teh dveh primerih je pripadnost *o*-ja oz. *e*-ja k osnovi mogoče zagovarjati tudi na podlagi tako imenovane morfemske zlepljenosti (-o in -e spadata potem istočasno k osnovi in h končnici), toda prva razlaga popolnoma zadostuje.

Sicer pa podaljšave osnovne v slov. knjižnem jeziku tudi sicer, tj. pri sam. m. spola, niso nič neobičajnega: *Tone* — *Toneta*, *komite* — *komiteja*, *sako* — *sakója*, *angažma* — *angažmaja*, *emu* — *emuja*, *taksi* — *taksija*. V vseh teh primerih gredo *e*, *o*, *a*, *u* in *i* prav tako k osnovi in ne h končnici; h končnici bi šli tedaj, ko bi jih od 2. skl. dalje izpodrinil kak drug končniški vokal, kakor npr. v primerih *final-e -a*, *sol-o -a*, *slug-a -a (-e)*, *dežurn-i -ega*. — Samostalniki *jagnje*, *breme*, *žrebe*, *drevo* imajo torej v N/A ed. končnico -O, ker izglasni -o oz. -e spadatak osnovi.

Ta razčiščevalna zastranitev je bila nujna, da si sedaj naglasne tipe lahko postavimo na zdravo podlago. V okviru sklanjatve in spregatve razlikuje slovenski knjižni jezik samo štiri naglasne tipe; imenujemo jih: 1. nepremični (na osnovi), 2. premični (na osnovi), 3. končniški in 4. mešani naglasni tip.

Pri prvem tipu je naglas vedno na istem zlogu, šteto od začetka besede, pri drugem tipu se v primeri z N. ed. (pri neživih sam. moškega spola in pri sam. ženskega spola na soglasnik in srednjega spola tudi v A. ed.) nahaja naglas za zlog proti koncu besede (*pôtok* — *potóka*); pri tretjem tipu je v sklonih z ničto končnico naglas samo teoretično na tej ničli, dejansko pa na zadnjem zlogu osnove (*pes-O* = *pès* — *ps-à*); pri četrtem tipu je naglas v ednini sedaj na osnovi sedaj na končnici, v množini pa pri samostalnikih večinoma le na končnici (tako tudi v dvojini), le pri sam. sr. spola na osnovi, pri samostalnikih moškega spola, ki množino in dvojino tvorijo s podaljšano osnovo, na podaljšku -ov- (*sinóvi*); pri pridevnikih se ta tip uveljavlja samo v N. in A. vseh števil. Nekaj primerov za posamezne tipe:

- Ad 1: *gréh, korák, oblástnež, nõž, kmèt, kònj, čèber, Tóne, komité, sólo, sakó, slúga, angažmá, táksi*
ubóg, túj, bolézenski, stár, vròč, širòk, zelèn, tèmen
smít, pošást, ljubeznívost, mìš, dèber
lípa, prismóda, bodíca, vstópnica, terna, grozòta, stèza
sádje, léto, známenje, vretèno, ôkno, jágnje, drevó, imé, žrebè, sènce
délam, délaj, délal, délan, končám, končáj, končáti, končál
- Ad 2: *člòvek, mēdved, sòkol, rázred, trébuh, sósed*
dēbel, ròjen, vèlik
senòžet, tòpol, zibel
brēme, tēle
nēsi, trēsí, nõsil, písál, pokósil
- Ad 3: *pès, stebèr, nõžek*
zèl, temèn, drobèn
debèr
temà, gubà, gospá, slà
dnò, tlà, žganjè
sèm, šèl, gremò, cvetèl
- Ad 4: *móž, gnój, móst*
mlád, ràd, težák
rèč, stvár, oblást, raván, tésen, ravèn
góra, žèna, gláva, sólza
mesó, srcé, poljé

Jedro naglasnih tipov tvorijo vedno primeri, ki jih je mogoče naglaševati samo po enem tipu, kakor npr. *králj -a, člòvek -éka, pès ps-à -ù, móž -á -u*. Poleg takih primerov pa imamo v vsakem tipu tudi take, katerim je to samo ena izmed naglasnih možnosti, kakor npr. *gór-a -e*. Kakor hitro imamo v jeziku na razpolago več možnosti, da izrazimo predmetno isto stvarnost, se takoj postavlja vprašanje, ali sta dve ali več možnosti enakovredni, tj. jih rabimo brez vsakršne razlike, stilno nevtralnó, ali pa ravno nista enakovredni, temveč je ena izmed njih posebnost, torej stilno označena v tem smislu, da je narečna, starinska, pesniška, slovničarska ipd. Prav v tem pogledu je sedaj treba prikazati značilnosti vseh štirih naglasnih tipov in v njihovem okviru posameznih besednih vrst in oblikoslovnih kategorij. V tem smislu bo torej govora o samostalnikih različnih sklanjatev, o pridevnikih in o glagolskih oblikah prav tako različnih spregatev.

Mešani naglasni tip

Mešani naglasni tip je najbolje ohranjen pri samostalnikih žen. spola na soglasnik. Vzorec je naslednji:

ed.:	stvár	stvarí	stvári	stvár	stvári	stvarjó
dv.:	-i	-i	-ém	-i	-éh	-mí
mn.:	-í	mn.	-éma			

Načeloma se tako naglašujejo vse enozložne osnove; izjemo pomenijo samo *miš, nit, rit, bít, slúz, smít, ból, briht, čúd* in *skríl* (po mojem izpisu iz SP 1962). Od samo v N/A. ed. dvozložnih, sicer pa enozložnih osnov gredo po mešanem tipu *raván, láhet* in *tésen*. Mešani naglasni tip v sklanjatvi žen. spola na soglasnik je v knjižnem jeziku načeloma obvezen, tj. pri prizadetih samostalnikih ni mogoče naglaševanje še po kakem tipu. (To velja seveda tudi za samo-

stalnike te deklinacije, kadar gredo po prvem tipu.) Dubletno naglaševanje poznajo samo naslednji samostalniki: *zjéd, lúč, gnját* in *bíl*, ki jih SP na prvem mestu naglašja po nepremičnem tipu, na drugem pa po mešanem, tako torej, kakor tudi samo v N/A. ed. dvozdložno osnovo *réber*. Prvima dvema primeroma bi bilo primerneje dati na prvo mesto naglaševanje po mešanem tipu.

Večzdložne osnove sam. ž. spola na soglasnik se, kakor rečeno, naglašujejo po nepremičnem naglasnem tipu, izjemo pomeni le nekaj dvozdložnih primerov: *ostfv, podúst, postfn, zarást, sovíst, předjéd, prásnóv; nemóč, nozdřv, oblást, obít, obív, pomóč, postřv, premóč, primés, stranpót, (samo)pomóč, kokóš*. Pri prvih sedmih je po SP naglaševanje po mešanem tipu edino dopustno, pri ostalih pa je navedeno na drugem mestu. Od 20 takih večzdložnih osnov po mešanem naglasnem tipu jih je 14 takih, da imajo v slov. knjižnem jeziku enozdložne vzporednice: *postfn — stfn, móč, — pomóč* . . . Zato je zanje upravičeno mogoče domnevati, da imajo mešani naglas po zgledu na enozdložnice. Jezik je moral na podoben način občutiti tudi ostalih šest primerov, namreč *ostrv, podust, nozdrv, obrt, postrv* in celo *kokoš*. Morda je jezik nekoč take enozdložnice deloma tudi poznal; opozorim naj na narečno *podvest* za knjižno *podust*, ki je imela tak par z *vest*, na srbohrvatsko *strv, pastrmka* ipd. Nepojasneni ostaneta s tega stališča samo *nozdrv*, vendar je tudi to za silo mogoče razumeti iz zveze kot *nemoč — nozdrv* po analogiji *nečem — nočem*, ter *kokoš*, ki bi se naglašala po mešanem tipu zaradi nekakšne haplogogije.

Sicer pa se vsiljuje vprašanje, v kolikšni meri so pravkar prikazane določitve SP 1962 dejanskemu stanju in knjižnem jeziku primerne in koliko ne. Če drži naša domneva o težnji, da enozdložne osnove mešani naglasni tip ohranjajo, večzdložne pa ga opuščajo, oz. se sploh nikoli po njem naglaševale niso, bi bilo razumljivo pravilo, da se vsem semantično morfološko nesestavljenim oz. nemotiviranim besedam na prvem mestu zapiše naglaševanje po nepremičnem naglasnem tipu. Torej: *stfv -i, postřv -i, podúst -i, nozdřv -i, obít -i, obív -i*, morda tudi *oblást -i*. Še v večji meri velja to za *kokoš*. Šele na drugem mestu naj se navede naglaševanje po mešanem tipu. Samo mešano naglaševanje pa bi imele besede, ki so morfološko in naglasno motivirane kot dve jezikovni enoti, tj. tiste, ki imajo dva naglasa (česar pa SP 1962 ne zapisuje); to so *prásnóv, předjéd, sovíst, nemóč, stranpót*. Na prvem mestu mešano, na drugem pa nepremično naglaševanje bi potem zaznamovali pri morfološko motiviranih besedah z enim samim naglasom: *zarást, izjéd, pomóč, premóč, (sámopomóč)* in *primés*. Tako naglaševanje je torej jezikoslovno oz. jezikovno utemeljeno. Redkokje se je teže odločiti, ali naj besedo damo v to ali ono skupino (prim. *oblást*). SP je za *razrást* zapisal samo nepremični naglas, pri *zarást* pa samo mešanega. Mislim, da nepravilno.

Medtem ko se mešani naglasni tip pri samostalnikih ženskega spola na soglasnik krepko drži, je pri sam. srednjega spola komaj še ohranjen. Naglas je v N/A. in G. ed. na končnici, v D. L. in I. ed. — pa tudi v množini in dvojini sploh — na osnovi. Mešani naglasni tip vzdržujejo pri skl. srednjega spola naslednji samostalniki: *blagó, testó, zlató, srebró, senó, prosó, mesó, nebó, gorjé* in *srcé*. Pri *gorjé* je naglas na končnici tudi v I. ed. Dublet tu ni; izjemo pomenita le *morje* in *polje*, ki ju SP 1962 naglašuje po mešanem tipu na drugem mestu; res sta to stilno označena naglasa.

Mešani naglasni tip se v sklanjatvi samostalnikov moškega spola še dobro drži. Naglas na končnici je v ednini samo v G. (in seveda tudi v A., kadar imamo

A/G.); v D. pri eni sami besedi (*bogú*), a še to je stilno označeno v smislu starinskosti. V množini ima večina teh samostalnikov podaljšano osnovo z *-ov-*; ta morfem je vedno naglašen (tako tudi v dvojini). Samo nekaj samostalnikov ima, kakor je za mešani naglasni tip sploh značilno, v množini naglas na končnici. Torej:

móž	móšt	mož-jé	móstov-i	mož-á	mostov-a
možá	mostú	-Ø	-Ø	-mn.	-mn.
móžu	móstu	-ém	-om	-éma	-oma
možá	móšt	-é	-e		
móžu	móstu	-éh	-ih		
móžem	móstom	-mi	-i		

Navedeno naglaševanje je stilsko nevtralnó v danih primerih, ki pa niso predvidljivi in si jih je treba posebej zapomniti. Po primeru *mož* gredo še *las*, *zob* in (samo v pl. seveda) *ljudjé*; *vóz* je verjetno že stilsko označen, saj je v običajnejše *vozóvi* kakor *vozzé*. Po mojem izpisu iz SP 1962 je 82 primerov z naglašeno končnico v G. ed; razen *branú*, *bogá*, *dolgá*, *duhá*, *možá*, *svetá*, *hodá* in *vozá*, ki poznajo samo tak naglas, so drugi lahko naglašeni tudi na osnovi. Spet se torej pojavlja vprašanje, katero naglaševanje je normalno, stilno nevtralnó, in katero posebno, stilno zaznamovano. Že če si ogleđamo primere, ki poznajo po SP samo naglas na končnici, se nam odkrije, da bi bilo bolj običajno od *branú brána*, namesto *duhá* (odoris) bi bilo verjetno še boljše *dúha*. Še veliko več je tega med primeri, kjer že SP dovoljuje obojno naglašanje. Oglejmo si primere, ki so razporejeni tako, da se najprej navajajo tisti, ki imajo naglas na končnici naveden na prvem mestu, potem na drugem ali tretjem; podobno je tudi s primeri, ki imajo lahko nenaglašeni končniški *-a* v G. ed.

*móšt ve
móšt*

Naglašena končnica v G. rod.:

1. hladu, lanu, lasu, mahu, medu, miru, sadu, sinu, sledu, strahu, tatu, žaru, gnoja, lesa, loga, loja, moža, daru, ledu;
2. brodu, cvetu, drobu, gladu, glasu, godu, gradu, jezu, kanu, kapu, klasu, kvasu, lanu, mostu, mraku, nohtu, olu, panju, pasu, plazú, plodu, plotu, potu, produ, ređu, rodu, satu, sladú, slapu, smradu, sodu, sramu, stanu, tiru, tramu, valu, vratu, zidu, brega, droga, druga, hoda, nosa, roba, roga, snega, soka, volka, vrha, zoba, zvona, žleba;
3. drogu, nosu, robu, žlebu.

Nenaglašena končnica v G. ed. je po isti lestvici pri naslednjih primerih:

1. brega, broda, cveta, droba, droga, druga, glada, glasa, goda, grada, hoda, jeza, kana, kapa, klasa, kvasa, leta, mosta, mraka, nohta, nosa, ola, panja, pasa, plaza, ploda, plotu, pota, proda, reda, roba, roda, roga, sata, slada, slapa, smrada, snega, soda, stana, srama, tata, tira, trama, vala, volka, vrata, vrha, zida, zoba, zvona, žara, žleba, leda;
2. dara, gnoja, hlada, lana, lasa, lesa, loga, loja, maha, meda, mira, sada, sina, sleda, straha;
3.

S konkretnimi določitvami ne moremo biti docela zadovoljni. Pri končniško naglašanih primerih bi bilo *sinu*, *žaru* treba postaviti na drugo mesto, zato pa z drugega na prvo *gladu*, *glasu*, *gradu*, *jezu*, *ledu*, *plazu*, *potu*, *smradu*, *sramu*,

stanu, zidu, zoba, morda še mostu, nosu. V zvezi s tem zgubijo prvo mesto končniško nenaglašeni *glada, glasa, grada, jeza, mosta, ploda, pota, smrada, stana, srama, zida, zoba*. Včasih bi bilo treba misliti na različne pomene ali zveze: *strahú — stráha, stanú — stána, plodú — plóda, rodú — róda, zidú — zída, smradú — smráda*. V teh primerih je obojno naglašanje stilno nevtralnó. Pred temi dvojicami navedeni primeri pa šele s premestitvijo, kakor smo jo predlagali, dobe stilno neoznačenost, medtem ko je njihov zapis v SP neprimeren, tj. stilno označen, pogosto prav v smislu strogega dialektizma. Sicer je v več primerih naglas na končnici prav zaradi njegove narečnosti treba sploh opustiti, npr. *soká branú, drogú, kanú, kapú, mrakú, olú, panjú, redú, slapú, sodú, tirú, valú, žarú, žlebú, drugá, nosá, vrhá, žlebá*. Mislim, da bi pravilno izpeljana anketa te nazore potrdila, četudi seveda ni izključeno, da bi se kateri izmed primerov moral po njej le drugače postaviti.

V dvojini in množini vzdržujejo mešani naglasni tip z naglasom na končnici le nenapovedljivi primeri, in sicer imajo naglašeno le po kakšno obliko, še najbolj pogosto *-éh* v L. mn. Toda oglejmo si stvari po vrsti.

Končnica *-jé* je pri samostalnikih, ki poznajo tudi končnico *-i* (včasih na podaljšani osnovi) stilno označena; tako *kapjé, nohtjé, tatjé, volcjé, vozjé*. Označenost je tu v smislu starinske prvinskosti. Tudi končnica *-ém* v D. mn. je v istih pogojih kot *-jé* v N. mn. stilno označena: *brodém, volém, robém*. To ni označeno le kakor *-jé*, temveč še prej v literarno knjižnem, posebno pesniškem smislu. Prav tako je stilno označena naglašena akuzativna oblika množine: *dolgé, rogé, vrhé, cepé, dolé in vozé* in končnica *-mí* v I. mn.: *brodmí, drogmí, kapmí, mostmí, panjmí, tatmí, rogmí, vozmí, vrhmí, žlebmí, grobmí, vrtmí, volmí* in *kolmí*. Vse to so danes predvsem dialektizmi (še kar gre *vozmí* in *volmí*) kolikor so sploh kdaj živeli tudi v knjižnem jeziku. Prav to velja tudi za N/A. dv. na *-á*, ki je stilno neoznačen le pri besedi *možá*, označen pa v primerih *bregá, robá, rogá, zvoná, žlebá*. Prosti varianti sta le *svetá* in *svetóva* ter *zobá* in *zóba*. Primerov z naglasom na končnici je še največ v L. mn. SP 1962 navaja naslednje: *brodeh, mosteh, noseh, panjeh, robeh, staneh, tateh, zideh, bregeh, dolgeh, drogeh, logeh, rogeh, vrheh, domeh, grmeh, grobeh, snopeh, voleh, doleh, čebreh, črteh, hrbteh, koleh, konceh, podeh, stoleh, šopeh, vogleh*. Tako naglaševanje zveni v nekaterih primerih po Gregorčičevi in sploh po zaslugi pesnikov poetično, v veliko primerih pa ne gre za nič drugega kakor za dialektizme. Označene so vse tako naglašene končnice. Kot pesniške variante se bodo ohranile gotovo najdelj pri tistih besedah, ki so jih v vidnih delih zapisali slovenski umetniki, prav tako pa se bodo te označene variante držale še nekaj časa v tipičnih ustaljenih zvezah tipa *stavbe na koleh* ali *pri obeh konceh*. Čim manj pogostna v navadni govorni rabi je kaka taka oblika (z naglasom vred), tem prej podleže ekonomizaciji vseh, torej tudi naglasnih značilnosti.

Oglejmo si ob koncu še dolgo množino samostalnikov moškega spola. SP jo navaja bodisi na prvem, drugem ali tretjem mestu bodisi kot edino. Primeri so naslednji:

1. *branóvi, cvetóvi, drogóvi, kresóvi, mahóvi, nosóvi, pasóvi, plodóvi, redóvi, robóvi, sadóvi, satóvi, slapóvi, tramóvi, valóvi, vratóvi, žlebovi, dolgóvi, drogóvi, lesóvi, logóvi, nosóvi, robóvi, rogoví, snegóvi, sokóvi, volkóvi, vozóvi; domóvi, mrazóvi, nohtóvi, plazóvi, prodóvi.*

2. *glasovi, kapovi, klasovi, nohtovi, plazovi, prodovi, sodovi, stanovi, tatovi, bregovi, vrhovi, zobovi, žlebovi, cepovi, gozdovi, grmovi, hlapovi, hramovi, kerovi, pragovi, prtovi, tokovi, vragovi, vrtovi.*

3. *grobovi, snopovi.*

4. *brodovi, darovi, godovi, gradovi, jezovi, ledovi, mostovi, mrakovi, plovci, rodovi, sinovi, sledovi, smradovi, strahovi, zidovi, bogovi, drugovi, duhovi, svetovi, zvonovi; črtovi, štorovi, topovi.*

Te določitve niso idealne. Če začnemo od zadaj: prav tako dobro (oz. slabo) kot *ledovi* je tudi *ledi*, gotovo pa so veliko normalnejši črti, *štori* kakor *črtovi*, *štorovi*, ki jih edine navaja SP. Te bi mirno lahko pozabili. V tretji skupini ima SP po mojem izpisu samo dva primera: *grobove* je s tretjega mesta treba premakniti na prvo, *snopovi* pa so sploh sumljivi. Botrovalo jim je verjetno gorenjsko *snopovje*, ki ga beremo tudi pri Prešernu. Iz druge skupine je treba premakniti v prvo (deloma pa v četrto) naslednje primere: *glasovi, plazovi, stanovi, tatovi, vrhovi, žlebovi, gozdovi, pragovi, tokovi, vrtovi*. V prvi skupini pa so vsaj sumljivi *branovi, satovi, lesovi*. — Pri dolgi množini gre, kadar ni splošno rabljena, večinoma za dialektizme, negotovost se pri knjižno govorečih pojavlja samo pri redko uporabljanih izrazih, kakor je npr. *smradovi, ledovi*. SP se je ravnal nekako po načelu geometrične sredine in je približno polovici primerov prisodil prvo ali edino mesto, drugi polovici pa drugo ali tretje. V knjižnem jeziku v nasprotju s tem prihaja do precej ostre polarizacije v že omenjenem smislu, da je dolga množina sploh stilno nevtralna ali pa je v knjižnem jeziku ni, tj. pripada narečjem ali pa starejši stopnji knjižnega jezika.

Pri samostalnikih žen, spola na -a je naglas sedaj na osnovi sedaj na končnici spet le v ednini, v množini pa le na končnici; tako tudi v dvojini, če je v N/A puorabljen končnica -e, sicer pa je v N/A na osnovi:

ed.:	vôda	vodé	vôdi	vodó	vôdi	vodó;
mn.:	vod-é	-á	-ám	-é	-áh	-ámi;
dv.:	vod-é (vôdi)	mn.	áma.			

Z mešanim naglasnim tipom pri samostalnikih ženskega spola na -a je podobno kakor z istim tipom samostalnikov moškega spola v množini: razen nekaj trdnih primerov, pri katerih je vzorno ohranjena cela paradigma, imamo sicer samo ostanke v posameznih sklonih. Cel naglasni vzorec, kakor je zgoraj zapisan (vendar v G. mn. včasih s končnico -o in zato z naglasom na zadnjem zlogu osnove) imajo le *gôra, vôda, rôsa, ôsa, kôza, zêmlja, pêta, žêna, sêstra; rôka* in *nôga* spadata tudi sem, a imata v G. mn. samo končnico - . Tudi vsi drugi našeti samostalniki imajo lahko ničo končnico; razlika do primerov *rôka* in *nôga* je potem le v nespremenjenem naglašenem vokalu. Končnica -á je stilno označena, kakor vedno bolj sploh vse to naglašanje, toda o tem še pozneje. Primeri, kig redo po tem naglasnem vzorcu niso v bistvu z ničimer napovedljivi, čeprav v naših priročnikih beremo, da so to samostalniki na široki e ali o v osnovi. Presneto bi se motil, kdor bi hotel naglaševati po četrtem tipu vse take samostalnike, posebno še tri- in večzložne! Kako daleč smo še tu od spoznanega stanja, pričajo tudi naši jezikovni priročniki. Slovenska slovnica 1956 priznava mešani tip tudi samostalnikom *pôla, prôšnja, môšnja, tóžba, vêza, mêtla*, toda kateri knjižno govoreči naglaša te primere po zgledu *vôda*? In kako je s samostalnikimi, ki jim ista slovnica priznava le naslednje naglase po četrtem tipu: *glavó* (A. ed), *solzé, bradó, vrsté, bolhé, brané, cesté, skaláh, deželá*? Če brskamo za

odgovorom po SP 1962, se nam odkrije naslednje stanje: 37 takih primerov je razvrščenih (?) v 10 skupin:

1. *rôsa* -e in -é (tako še: *brána, gláva, grêda, kôpa, krôšnja, pôla, smôla, teta, tôžba, vôjska, želja*)
2. *rôka* -e in -é, mn. *rók*
3. *cérkev* -e, mn. *cérkve* in *cerkvé, cerkvá, -àm, -é -àh -àmi* (tako še *césta* in *dežêla*, ki pa ima zaznamovane samo prve tri množ. sklone)
4. *skála* -e, mn. tudi *skalé -á* (tako še *vísta* in *tráva*)
5. *kôza* -e in *kozé*, mn. *kôze* in *kozé, kóz, kôz* in *kozá*
6. *sólza* -e in -é, mn. *sólze, sólz* in *solzé -á* (tako še *prôšnja, kôsa*)
7. *pêta* -e in *é*, mn. *peté, petá* in *pét* in *pêt*
8. *ôvca (óvca)* -é in -e, mn. *ovcé* in *ôvce* in *ôvce, ovác, in ôvc*
9. *zêmlja* -é in -e, rod. mn. *zêmelj* in *zemljá* (tako še *sêstra*)
10. *gôra* -é -ô -é in *gôra* -e
11. *mêja* -é in e (tako še *môšnja, nôga, ôsa, ôsla, vêža, vôda* in *žêna*, le da imata *meja* in *mošnja* G. ed. cel izpisan).

Iz preglednice se vidi, da je le *cérkev* (ki sicer spada v mešani deklinacijski tip) naglasno polno zaznamovana, vsi drugi pa le deloma. V uvodu SP ni nikjer zapisano, kako nam je razumeti te različne vrste zapisov: ali so dovoljeni samo zapisani naglasi ali tudi še drugi iz naglasnega vzorca, kot smo ga spredaj poznorili ob primeru *vôda*. V naši preglednici so primeri razporejeni tako, da so v njeni prvi polovici tisti, ki imajo na prvem mestu naglaševanje po našem I. tipu (nepremični naglas), v drugi pa tisti, ki naglašajo na prvem mestu po mešanem tipu. Prvih skupin je 7 (24 samostalnikov), drugih 4 (12 samostalnikov). V prvi skupini je poleg tega treba ločiti primere, ki imajo bodisi v ednini (št. 6 in 7) bodisi v množini (št. 5) samo eno naglasno možnost, in sicer št. 6 in 7 samo na osnovi, št. 5 samo na končnici.

Pustimo za enkrat ob strani upravičenost posameznih določitev in si skušajmo odgovoriti na vprašanje, ali so prikazane naglasne možnosti stilno enakovredne ali ne, in če ne, katera je nevtralna in katera stilno označena. Po skromni anketi, ki sem jo napravil med Ljubljancani, vidim, da je naglašanje po mešanem tipu v govornem jeziku praktično docela opuščeno. Stilno nevtralizirano je tako naglaševanje komaj pri kakšni *gori* ali *vodi*. V nekaterih narečjih je naglasov na končnici več, toda odločilen je tu le govor Ljubljane. Tudi v knjižni govorici je bilo naglaševanja na končnici nekoč več, vendar posebno v poeziji. Nekateri primeri iz SP pa so čisto narečni. V novem slovarju bi bilo torej treba na prvem mestu vedno pisati naglas po prvem tipu, po četrtem pa na drugem mestu le tedaj, kadar gre za najbolj razširjene primere bodisi v našem literarnem izročilu bodisi v vsakdanji govorici širših narečnih področij. Kar je ozko narečno ali zgodovinsko, naj ostane nezapisano. Ta zahteva se zdi morda temu ali onemu preostra, vendar je pač edina, ki nas iz nejasnosti lahko izpelje. Dejansko govorno stanje je tu silno težko zajeti, kakor hitro upoštevamo več narečnih področij, pa tudi v okviru enega samega je dostikrat težko, ker se te stvari še vedno urejajo. Proces pa gre gotovo v smeri k prvemu naglasnemu tipu.

Kako pa je z mešanim naglasnim tipom pri pridevniku? Kot je bilo že spredaj povedano, imamo tu naglas na končnici le v N. in A. množini in dvojine vseh treh spolov, v N/A. ednine pri obliki za srednji spol ter v A. ednine pri obliki za ženski spol. Kadar je osnova samo v obliki za moški spol ednine dvo-zložna, sicer pa enozložna, imamo nasproti drugim sklonom premaknjen naglas tudi v N/A. oblike za moški spol:

<i>mlád</i>	(<i>drobán</i>)	<i>mlad-ó</i> (= <i>drobn-ó</i>)	<i>mlád-a</i> (= <i>dróbna</i>)
<i>mlád-ega</i>	<i>dróbn-ega</i> itd.	<i>mlád-ega</i>	-e
-emu		<i>mlád-emu</i>	-i
-NG		<i>mlad-ó</i>	<i>mlad-ó</i>
-em		<i>mlád-em</i>	<i>mlád-i</i>
-im		<i>mlád-im</i>	-o

V množini in dvojini se tipa *mlad* in *droban* docela izenačita, prav tako pa naglasno tudi moški, ženski in srednji spol. Zaradi enakega števila končniških zlogov in sploh morfološke nevtralizacije razen v N. in A. je slika preprostejša:

<i>mlad-í</i>	<i>mlad-á</i>	<i>mlad-é</i>	<i>mlad-á</i>	<i>mlad-é</i>	<i>mlad-é</i>
	<i>mlád-ih</i>			<i>mlád-ih</i>	
	-im			-ima	
<i>mlad-é</i>	<i>mlad-á</i>	<i>mlad-é</i>			
	<i>mlád-ih</i>				
	-imi				

Zadnja dva slovenska priročnika, ki obravnavata problematiko mešanega naglasnega tipa pri pridevniku, si v določitvah naglasa na končnici nista edina. Ss 1956 piše, da imajo naglas na končnici: N/A ed. oblike za srednji spol, A. ed. oblike za ženski spol, N. in A. mn. za vse spole, in N/A. dvojine oblike za moški spol. S tem v nasprotju piše SP 1962, da »se poudarek premika samo v im. in tož. vseh števil«. Mislim, da je tudi v dvojini ženskega in srednjega spola mogoča naglašena končnica -é, ki jo poznamo iz sklanjatve samostalnikov ženskega spola (*goré*) in pri pridevnikih končniškega naglasnega tipa (temné), kar oboje navaja tudi Ss 1956.

V praktičnih določitvah v slovarskem delu SP 1962 je enozložni tip (*mlád*, *mláda*, *mladó*) zapisan na 10 načinov:

1. *bél -a -o* in *-ó -í -é -á* (tako še *ljúb*, *mlád*, *nág*, *čvíst*, *dólg*, *drág*, *glúh*, *gíd*, *húd*, *krív*, *sív*, *slán*, *stím*, *tíd*, *živ*)
2. *súh -a -o* in *ó -í -é* (tako še *číst*, *góst*, *grób*, *póln*, *plán*, *slép*, *zlát*, *zvést*, *púst*)
3. *lép -a -o* in *-ó -á -í -é* (tako še *bléd*, *cél*)
4. *čín -a -o* in *-í -é -á*
5. *síp -a -o* in *ó* (tako še *srép*)
7. *rúd ráda -o* in *ó -í -é -á* (tako še *stár* in *slàb*)
6. *gòl gòla -o* in *-ó -í -é -á* (tako še *hròm*, *nòr*, *nòv*, *pròst*)
8. *lén* in *lèn léna -o -i -e* in *-í -é -á*
9. *tóp -a -o* in *tòp tòpa -o* in *-ó -í -é -á*
10. *skóp -a -o* in *skòp skòpa -o* in *-ó -í -é*

Še več načinov zaznamovanj je pri osnovah, ki so v N. ed. moškega spola dvozložne, sicer pa enozložne (*drobán*, *dróbna*, *drobnó*):

1. *dròben -bna -o* in *drobèn -bnà -ó* in *drobán dróbna -o*
2. *željen -ljna -o* in *željèn in želján -ljnà -ò* in *ó -í -é*
3. *hláden -dna -o* in *hladèn in hladán -dnà -ó -i -é -á* (*kròtek*, *láhek*, *mráčen*, *strášen*)
4. *skòčen -čna -o* in *skočèn in skočán -čnà -ó -í -é*
5. *skíben -bna -o* in *skrbèn in skrbán -bnà -ó -í*

6.	<i>plášen -šna -o</i> in <i>plašèn</i> in <i>plašán -šna -ó</i> (<i>plêhek, sólzen</i>)	
7.	<i>kásen, -sna -o</i> in <i>kasèn</i>	<i>-snà -ó -í -é -á</i>
8.	<i>žárek -rka -o</i> in <i>žarèk</i>	<i>-rkà -ò in -ó</i> (<i>bídek</i>)
9.	<i>kíhek -hka -o</i> in <i>krhèk</i>	<i>-hkà -ó</i> (<i>mítev, tánek, dízen</i>)
10.	<i>gládek -dka -o</i> in <i>gladák</i>	<i>-dkà -ó -í -é -á</i>
11.	<i>šíbek -bka -o</i> in <i>šibák</i>	<i>-bkà -ó -í -é -á</i>
12.	<i>hóden -dna -o</i> in <i>hodán</i>	<i>-dnà -ó</i>
13.	<i>gnôjen -jna -o</i> in <i>gnoján ali gnojèn -jnà -ó</i> (<i>mêhek, môčen, rézen, sládek</i>)	
14.	<i>gôrek -rka -o</i> in <i>gorák ali gorèk -rkà -ò -í -é -á</i> (<i>láhen, ráven, rôsen</i>)	
15.	<i>móker môkra -o</i> in <i>mokró</i>	<i>-í -é -á</i>
16.	<i>óster -stra -o</i> in <i>ôstra -o</i> in <i>ostró</i>	<i>-í -é -á</i>
17.	<i>smôlen -lna -o</i> in <i>smolnó</i>	<i>-í -é</i>
18.	<i>típek -pka -o</i> in <i>irpkó</i>	<i>-í -é -á</i> (<i>ózek</i>)
19.	<i>véder védra -ó</i> in <i>véder -dra -o</i>	
20.	<i>bolán bóln-a -o</i> in <i>bolnó</i>	<i>-í -é -á</i>
21.	<i>krepèk</i> in <i>krepák -pkà -ó</i> in <i>krèpek -pka -o</i> (<i>tesèn</i>)	
22.	<i>svetèl</i> in <i>svetál -tlà -ò</i> in <i>-ó -í -é</i> in <i>svêtel -tla -o</i>	
23.	<i>temèn</i> in <i>temán -mnà -ò</i> in <i>ó</i> in <i>tèmen -mna -o</i>	
24.	<i>brhèk</i>	<i>-hkà -ò in -ó</i> in <i>bíhek -hka -o</i>
25.	<i>medèl</i>	<i>-dlà -ò in -ó -í -é -á</i> in <i>mèdel -dla -o</i>
26.	<i>kesèn</i>	<i>-snà -ò</i> (<i>lestèn, tèšč</i>)
27.	<i>zèl</i>	<i>zlà -ò in -ó</i> <i>težák</i>
28.	<i>dolžán</i> in <i>dolžèn -žnà -ó -í -é</i> in <i>dólžen -žna -o</i>	
29.	<i>grenák</i> in <i>grenèk -nkà -ó -í -é -á</i> in <i>grènek -nka -o</i>	

Spričo teh 10 + 29 načinov zaznamovanja naglasa po mešanem tipu se gotovo tudi največji idealist reši prepričanja, da bo slovensko naglaševanje pridevnika kdajkoli obvladal. Pri tem je zanimivo dejstvo, da imata pri samo v N. ed. moškega spola dvozložnih osnovah najmočnejša tipa le po pet potrditev, še dva tipa štiri, še trije tri, ostalih 22 tipov pa le eno ali dve. Ker je vseh takih pridevnikov komaj 50, pride na en tip povprečno $50 : 29 = 1,72$ primera. Le malo bolje je pri vedno enozložnih osnovah tega naglasnega tipa, kjer pride na vsak zapisni tip 4,3 primera.

Kaj nam je storiti, da pridemo do preglednega in znosnega položaja na tem področju? Kot prvo se v skladu z našim načelom priporoča združiti primere, ki tvorijo posebne skupine samo zaradi kvalitetnih ali kvantitetnih alternacij: pri enozložnih osnovah (*mlád mláda mladó*) se tako skupine 6—10 pridružijo skupinam 1—5, pri samo v N. ed. moškega spola dvozložnih osnovah pa prenehajo obstajati štev. 15, 16, 19, ki pomenijo posebnost samo zaradi vokalne alternacije osnov; na podlagi kvantitetne razlike lahko odpravimo tipa 23 in 25. Tako imamo sedaj namesto 39 tipov samo 29, kar je seveda še vedno preveč, da bi odgovarjalo jezikovni verjetnosti.

Druga operacija, ki jo je treba opraviti, je v tem, da spravimo v isto skupino vse tiste tipe, ki se med seboj razlikujejo le po večji ali manjši količini navedenih naglasov na končnici, so pa sicer identični. Pri enozložnih osnovah dobimo na ta način en sam tip, namreč:

mlád -a -o in -ó -í -é -á,

pri samo v N. ed. moškega spola dvozložnih, sicer pa enozložnih osnovah, pa naslednjih 10:

a = 1	<i>drôben -bna -o in droben -bnà -ó in drobán drôbna -ó</i>
b = 2—6	<i>žêljen -ljna -o in željèn in želján -ljnà -ò in -ó -í -é -á</i>
c = 7—9	<i>kásen -sna -o in kasèn -snà -ò in -ó -í -é -á</i>
č = 10—14	<i>gládek -dka -o in gladák -dkà in -ó -í -é -á</i>
d = 15—18	<i>móker -kra -o in -ó -í -é -á</i>
e = 19	<i>véder -dra -ó in véder -dra -o</i>
f = 20	<i>bolán bólna -o in -ó -í -é -á</i>
g = 21—23	<i>krepèk in krepák -pkà -ò in -ó -í -é -á in krêpek -pka -o</i>
h = 24—25	<i>brhèk -hkà -ò in -ó -í -é -á in bíhek -hka -o</i>
i = 26—27	<i>kesèn -snà -ò</i>
j = 28—29	<i>dolžán in dolžèn -žnà -ó -í -é -á in dólžen -žna -o</i>

Sedaj so tipi a, b, g in j enaki v tem, da poznajo v N. ed. moškega spola vse tri naglasne možnosti (*drôben* — *droben* in *drobán*); ta skupina pozna naglaševanje po nepremičnem, končniškem in mešanem tipu, včasih šele od N. ed. srednjega spola dalje (c in h). V drugo skupino gredo tisti primeri, ki poznajo samo dveh vrst naglaševanje, npr. nepremično in mešano (č), vendar v ž. sp. ed. tudi končniško, včasih šele od N. ed. srednjega spola dalje (d in e) ali pa samo končniško (i).

Nadaljnja poenostavitev naglasnih tipov je odvisna od rešitve vprašanja, katera izmed več naglasnih možnosti je nevtralna, tj. stilno neoznačena, in katera označena. Zdi se, da nas k odgovoru pelje način, kako so že avtorji SP 1962 razporedili variante pri enozložnih osnovah tega tipa. SP 1962 je postavil na prvo mesto dosledno nepremično varianto, šele na drugo pa mešano. Mislim, da je pri tem prav ravnal, saj tudi pri pridevniku opazamo težnjo po opustitvi mešanega naglasnega tipa. To težnjo podpira dejstvo, da ima določna oblika pridevnika, ki je razen v N. ed. moškega spola oblikoslovno docela enaka nedoločni, vedno samo nepremični naglas; tudi v atributivni rabi je navaden samo nepremični tip tudi pri ljudeh, ki v predikativni rabi še uporabljajo mešani tip. Postavlja pa se vprašanje, kako je s stilno vrednostjo obeh vrst naglaševanja. V povedni rabi je v centralnih narečjih, posebno pa v Ljubljani, ki je za presojo primernosti in normativnosti v knjižnem jeziku gotovo najpristojněša, stilno nevtralna raba z naglasom na končnici, to je naš četrti tip, v prilastkovni rabi pa je nevtralno naglaševanje po nepremičnem tipu. Stilno označeno je naglaševanje po mešanem tipu v prilastkovni rabi, medtem ko naglaševanje po nepremičnem tipu v povedni rabi ni tako ostro občuteno kot jezikovna posebnost, to pa zato, ker se je pri nekaterih v poštev prihajajočih primerih naglaševanje po mešanem tipu že izgubilo, in sicer pri različnih ljudeh različno, kar ustvarja občutek naglasne brezbržnosti — če je tako mogoče reči — spričo naglaševanja po prvem tipu. V povedni rabi bi torej bilo naglaševanje po mešanem in nepremičnem tipu prosto; slednje nas približuje govoru velikega števila Slovencev, ki so naglaševanje po mešanem tipu v teh primerih sploh opustili. —

Če primerjamo Ruplovo *Slovensko pravorečje* z naglaševanjem v SP 1962, ugotavljamo, da je šel SP ravno v nasprotni smeri in je dovolil naglaševanje po mešanem tipu veliko večjemu številu primerov kakor Rupel. Ali ni to morebiti posledica besed iz Ss 1956, kjer o tem beremo, da »je premični poudarek častitljiva starina« in da bi »njega izguba škodovala voljnosti in zvočnosti slo-

venskega jezika«? (Ne glede na to, da mešano naglaševanje pri primerih kot *stâr* in *bél* sploh ni tako častljivo staro.)

Pri obravnavi stilne vrednosti mešanega naglaševanja samo v N. ed. moškega spola dvozložnih, sicer pa enozložnih osnov, je treba ločiti problem N. ed moškega spola od oblik in sklonov, ki imajo končnice -ó, -í, -é, ali -á. Za slednje velja, kar je bilo povedano za vedno enozložne osnove: *drobnó -í -é -á* = *mladó -í -é -á* ne le formalno, temveč tudi v uporabi. Kako pa je z obliko in naglasom *drobán*? Gotovo je, da v Ljubljani in okolici ni običajen v vseh tistih primerih, ki jih navaja npr. Ss 1956, kakor npr. *hladán, hodán, mračán, plašán, plehák, skočán, skrbán, solzán, strašán, gnoján, lahán, raván, rezán, rosán, gladák, svetál, temán, tesán*. Taki primeri so stilno označeni, saj se je pri večini izmed njih lahko spomniti kakega verza iz naše poezije. Tip *drobán* se drži le še pri nekaterih pridevnikih, npr. *grenák, dolžán, težák, želján* (?), *drobán* (?), *kroták* (?). Po mojih izkušnjah je tega pri starejših ljudeh več kakor pri mlajših. V primerih, kjer se torej še danes sliši v knjižni oz. mestni ljubljanski govorici, bi tip *drobán* postavil za prosto varianto tipu *drôben*, v vseh drugih primerih pa bi ga označil kot stilskega, kolikor ga zaradi njegove izrazite narečnosti ali zgodovinskosti sploh ne bi izpustil. (Končniško naglaševanje teh pridevnikov bo obdelano v naslednjem poglavju.)

Pri števniku nahajamo naglaševanje po mešanem tipu samo pri osnovi *en-*: poleg nevtralnega naglaševanja po nepremičnem tipu (*èn, ênega, êna, êni* ...) imamo še stilno označeno *en-í -é -á*. — Od glagolskih oblik gre sem samo pomožnik *bíl, bil-à -ò* in *-ó*, mn. *-ì* in *-ì -è* in *-è, -à* in *-á*, kjer se pa mešani tip (dolga naglašena končnica) meša s končniškim (kratka naglašena končnica za ž. sp. ed. in sploh v množini in dvojini).

Končniški naglasni tip

Končniški naglasni tip vzdržujejo predvsem nezložne osnove, potem pa tudi tiste z govorenim polglasnikom v osnovi, vendar je pri le-teh — še bolj pa pri tistih, ki imajo v osnovi kak drug vokal — mogoče tudi naglaševanje po nepremičnem tipu. Končniški naglasni tip še zdaleč ni tako pogosto izpričan kakor mešani. V sklanjatvi ženskih samostalnikov na soglasnik ga praktično ni, medtem ko smo pri mešanem tipu izhajali prav iz te deklinacije, saj se v njej še posebno dobro drži. Edini primer za končniški naglasni tip je pri samostalnikih ženskega spola na soglasnik debèr -brì, če se res tudi v D., L. in I. ed. izgovarja z naglasom na končnici.

Samostalniki moškega spola so v N. ed. oblikovno enaki samostalnikom žen. spola na soglasnik, primerov pa je tukaj več: *pès, sèn, sèl, sès* so enozložni in razen *sesa* od G. dalje nezložni, medtem ko je takih, ki imajo v N./ (A.) dvozložno osnovo, več: *bezèg, čebèr, kebèl, passesèk, pekèl, pezdèc, predpekèl, rkèlj, ščepèc, stebíc, stebřèk*. Kakor v primerih, ki imajo v N. ed. enozložne osnove, dalje pa nezložne, naglašuje SP 1962 tudi te edino po končniškem tipu. To je v nasprotju z uvodom, kjer beremo: »Tudi pri samostalnikih s polglasnikom v osnovi, je dovoljen stalni poudarek na prvem zlogu, poudarjeni polglasnik ostane seveda kratek: *stèber stèbra*.« V slovarju se SP besed (načel) svojega uvoda drži le izjemoma, namreč le v primerih *stebèr, bedènj, dežèk, semènj, skedènj, stržèk, zaprtèk* (*žebèlj* ima varianto *žèbelj*); drži se torej bolj Ss 1956, kjer se bere: »Samostalniki, ki imajo v im. ed. poudarek na končnem polglasniku, ga imajo v vseh ostalih sklonih na obrazilu.«

V končniški tip gredo, kakor se iz primerov vidi, samostalniki, katerih zlogotvorna prvina osnove je polglasnik in taki, katerih zlogotvorna prvina je polglasnik + r, oz. v nekaterih narečjih zlogotvorni r: prim. *stebrc*, *stebřček*, *rkelj*, *stržek*, *zaprtek*.

Vprašanje je, kateremu naglaševanju daje govorna praksa prednost. Pri rešitvi tega vprašanja pridejo v poštev le tisti govori, ki tvorijo bližnjo podlago knjižnemu jeziku in ki tako naglašanje na končnici poznajo. Tu je naglas na končnici tudi pri zložnih osnovah še živ in bi ga pri znanih besedah bilo treba v slovarju pustiti na prvem mestu; *semènj*, *čebèr*, *bezèg*, še *stebèr*. Vendar je res, da je tudi v teh primerih slišati naglas prav tako na osnovnem zlogu. Tako naglašanje je torej prosta, ne pokrajinsko utemeljena varianta končniškega naglasa. Za to govori tudi dejstvo, da se je v Ljubljani tak polglasnik večkrat vokaliziral, saj se namesto njega sliši tudi izgovor s širokim e. Pri manj pogostnih izrazih, npr. pri *bedenj*, *dežek*, *stebrc*, pa je brez pomisleka dati na prvo mesto naglas na osnovnem zlogu. To velja posebej takrat, kadar je v njem namesto samega polglasnika polglasnik + r: *stržek*, *zaprtek*. V tej smeri je šel že SP 1962 (prim. *kícelj*, *kíhelj*). Naglas na neobstojnem vokalu ali na končnici je tu stilno označen kot dialektizem ali starina. Vse rečeno velja tudi za *rkelj*.

SP 1962 je za primere, kjer imamo v končniškem naglasnem tipu v korenu namesto polglasnika kak drug vokal (tip *košèk*) zapisal, da »je bolj v navadi po udarek na osnovi«. To je res; naglas na zadnjem zlogu takih besed je stilno označen. V konkretnih določitvah se SP tega svojega načela iz uvoda ne drži, saj približno pol takih besed navaja najprej z naglasom po končniškem tipu, šele drugo polovico pa v skladu z uvodnim načelom. Kakor *stržèk* — *střžek* so naglašene še *žebelj*, *špehek*, *beraček*, *čopek*, *košek*, *laščec*, *igrč*, *mostec*, *nožek*, *ploček*, *zaprtek*. Na drugem mestu imajo navedeno končniško naglašanje le *bobek*, *domek*, *Francek*; *krcelj*, *krhelj*, *kupec*, *prekupec*, *repek*, *roček*.

Samostalniki ž. spola na -a in srednjega spola so glede na svojo oblikovno izenačenost (enozložna osnova + končnica že v N. ed.) v končniškem tipu tudi naglasno izenačeni. Tudi tukaj tvorijo osnovo tipa nezložne osnove (sla, dno), na drugem mestu so polglasniške osnove (*tema*, *sence*), na koncu pa so primeri z nepolglasniškim vokalizmom oz. s polglasnikom + r (*gubà*, *rjà*, *latjè*, *drvà*).

Že pri samostalnikih moškega spola končniškega tipa se vidi, da je končniški tip, kadar ne gre za brezložne osnove ali za osnovo s polglasnikom (prim. *ps-à*, *sl-à*, *sn-à*), motiviran besedotvorno: pri sam. m. spola gre za priponi -ec in -ek, tukaj pri nevtrih zá pripono -je, -ce, -ko in -no: *vrvjè*: *medstebřje*, *odprtje*, *resje*, *klasje*, *podrtje*, *razprtje*, *satje*, *trstje*, *vresje*, *žganje*, *žrtje*; *sencè*; *klobkò*; *stegnò*: *sukno*. (Po mojem izpisu so to vsi takj primeri v SP 1962.) Stilno nevtralno je naglaševanje po nepremičnem tipu, torej naglaševanje na osnovi, kolikor je seveda osnova sploh zložna. Za stilno nevtralnost pri končniškem naglaševanju se potegujeta kvečjemu *sencè* in *drvà*, toda tudi v teh dveh primerih bi naglašal na prvem mestu osnovo. Nekateri na končnici naglašeni primeri sploh niso knjižne variante, temveč narečne (npr. *vrvjè* in *podrtjè* — tj. izimenske in izglagolske izpeljanke), zato zanje sploh kaže razmisliti, ali naj se taki primeri v slovarju sploh zapišejo kot knjižni. Če kdo hoče knjižnost takih naglasov dokazati s sklicevanjem na naše pesnike, mora v knjižno normo spraviti tudi njihove druge narečne posebnosti, kakor npr. Prešernove *bledgà*, *pijèmo* ali pri Levstiku *prave* (= *pravijo*).

Isto kot za samostalnike srednjega spola bi moralo veljati tudi za samostalnike ženskega spola. V poštev prihajajočih besed je po mojem izpisu SP le

13. Glede obveznosti njihovega naglaševanja po končniškem tipu piše uvod v SP, da je pri »samostalnikih s polglasnikom v korenu (...) dovoljen (...) tudi poudarek na osnovi.« Prednost je torej s to formulacijo dana naglasu na končnici, tj. končniškem tipu. V Ss beremo glede tega, da »tudi tukaj prihaja čedalje bolj v navado poudarjanje na osnovi, v nekaterih sklonih je že splošno v rabi«. — SP v posameznih določitvah v slovarju ravna takole: razen v štirih primerih (*bečka, bečva, pečka in rja*) res dovoljuje obojno naglaševanje, to je končniško in nepremično. Pri tem imajo *deska, meгла, mezda, nečke, steza, tema* na prvem mestu zaznamovano končniško naglaševanje, na drugem nepremično, *guba, trska* in *treska* pa ravno narobe.

Tip *deskà* — *dëska* (z zlogotvornim polglasnikom) je stilno v glavnem nevtraliziran, mestoma celo v Ljubljani, a tu pogosto tudi v tem smislu, da se pri naglašanju na osnovi namesto polglasnika izgovarja široki e, torej *meglà* — *mêgla*. Pri manj znanih (= pogostnih) ali celo zelo redkih besedah v govoru povprečno izobraženega delavskega ali meščanskega prebivalstva (npr. *bečka, bečva*), bi bilo na prvo mesto postaviti naglas na osnovi in šele na drugo, če sploh, naglas na končnici. Seveda je pri *bečka, bečva, pečka in rja* treba nepremično naglaševanje šele dovoliti. SP 1962 tega verjetno zgolj slučajno ni storil. — Pri zelo pogostnih besedah tipa *megla* pride torej na prvo mesto končniško naglaševanje kot prosta varianta, sicer povsod — posebno pa pri nepolglasniškem osnovnem zlogu — naglas na osnovi, na končnici pa na drugem mestu, in sicer kot stilno zaznamovano naglaševanje. Lahko bi ga v tem primeru imenovali kar narečno. Dejstvo je namreč, da neznane besede ženskega ali srednjega spola Slovenec, ko se z njimi sreča, naglasi prav po tem načelu. K temu prispeva še dejstvo, da je polglasnik v nekaterih takih primerih sploh izgubljen in se zanj govori kak drug samoglasnik, ki mu v teh primerih vokal v osnovi hoče biti naglašen.

Kako pa je pri pridevnikih s končniškim naglaševanjem. Glede njihove pogostnosti je reči, da jih starejši ljudje tudi v Ljubljani govore več kakor mlajši, še več pa jih govorijo ljudje npr. z dolensko narečno podlago. Pri pre-soji normativnosti takega naglaševanja pa more odločiti za sodobni jezik spet le najširša raba knjižno in napol knjižno govorečih iz Ljubljane in njene ožje mestne sosesčine. Če upoštevamo vse to, prihajamo do zaključka, da se končniško naglaševanje ohranja le v obliki za N. ed. moškega spola (seveda tudi v A. = N.), drugod pa se pridevniki radi naglašajo po nepremičnem tipu. Tako prihaja do razlike med sklanjatvijo (oblikovno enakih) samostalnikov in pridevnikov, kakor se vidi iz sklanjatvenih vzorcev:

<i>tèmèn stebèr</i>	<i>tèmna meglà</i>	<i>tèmno sencè</i>
<i>tèmnega stebrà</i>	<i>tèmne meglè</i>	<i>tèmnega sencà</i>
<i>tèmnemu stebrù</i>	<i>tèmni meglì</i>	<i>tèmnemu sencù</i>
<i>temèn stebèr</i>	<i>tèmno meglò</i>	<i>tèmno sencè</i>
<i>tèmnem stebrù</i>	<i>tèmni meglì</i>	<i>tèmnem sencù</i>
<i>tèmnim stebròm</i>	<i>tèmno meglò</i>	<i>tèmnim sencèm</i>
<i>tèmni -e -a stebrì</i>	<i>meglè,</i>	<i>sencà</i>
<i>lèmnih stebròv,</i>	<i>meglá,</i>	<i>sènc</i>
<i>tèmnim stebròm,</i>	<i>meglám,</i>	<i>sencèm</i>
<i>tèmne -e -a stebrè,</i>	<i>meglè,</i>	<i>sencà</i>
<i>tèmnih stebrìh,</i>	<i>megláh,</i>	<i>sencìh</i>
<i>tèmnimi stebrí,</i>	<i>meglámi,</i>	<i>sencí</i>

V dvojini imamo za N/A. *tèmna -i -i stebrà, megli, sencì*, G. in L. sta pluralizirana, D/I. pa se glasita *tèmnima stèbroma, mèglama in sèncema*. Za N. in A. mn. in dv. ter za N/A. ed. moškega in srednjega spola in A. ed. ženskega spola se namesto navedenega naglaševanja uporablja tudi naglaševanje po mešanem tipu, torej *temán temnó -i -é -á*, kar je enako *težák težkó -í -é -a*, to pa (razen v obliki za moški spol ednine seveda) *mlád mladó -í -é -á*. Tudi uporaba je enaka, tj. rabijo se v povedni rabi, medtem ko je v prilastkovi rabi v navadi po navedeni paradigmi, ki je v bistvu nepremični naglasni tip, če le odštejemo N/A. ed. za moški spol. Prosta varianta k *temèn* je *tèmen*, in v tem primeru je to čisti nepremični tip. V slovarju bi zaradi navedenih razlogov kazalo pisati vse te naglasne možnosti takole:

1. *dròben drobèn -bna -o in -ó -í -é -á in drobán*
2. *temèn tèmen -mna -o in -ó -í -é -á in temán*
3. *težák težèk težek -žka -o in -ó -í -é -á*

V primerih 1. in 2. je oblika *drobán* in *temán* stilno označena, v primerih pod 3, ki jih je pa silno malo (kot rečeno), pa so vse tri oblike za moški spol stilno neoznačene, torej enakovredne. Naglaševanje končnic izven tega okvira, npr. *temnegà, temnemù, temnè, temnih* je narečno in starinsko. Ti trije akcentski zapisi se seveda poenostavijo v primerih, kadar manjka katera izmed navedenih treh naglasnih možnosti, npr. tip *težák* ali tudi samo *-ó -í -é -á* ali tudi tip *težèk*. Samo nezložna osnova pridevnika *zèl zlà zlò* ima po sili razmer naglas vedno na končnici (če le-ta seveda sploh obstoji), toda to ni tip, ker predstavlja le samega sebe.

Končniško naglaševanje je močno v rabi pri zaimkih, spet zato, ker večinoma nimajo zložne osnove od G. dalje. Pri zaimkih je pri večzložni končnici treba ločiti naglaševanje na prvem zlogu (*téga*) od naglaševanja na drugem zlogu (*tegà*). Zaradi nezložne osnove je prišlo do nevtralizacije med mešanim in končniškim naglaševanjem, vendar je bolje govoriti kar o končniškem naglasnem tipu. V končniški naglasni tip grede razen zaimkov *jáz* in *tí* in njihovih oblik praktično vsi drugi osebni zaimki, saj pomenijo poleg imenovanih dveh izjemo samo še *òn, òna* in *òno* in *òni -e -a*. Prim.: *n- (v-) -áju -áma -às -ám -ámi; nj-éga -ému -ém -ím; -é -éj -i -ó; íju -ú -íma; -ih -im -é -imi*. Vprašanje je, kakšen je odnos med naglasnima možnostima za N. ed. srednjega spola *onó* in *òno*, ali za N. mn. in dv. sploh, kjer imamo poleg *oní -é -á (onádba onédve)* tudi naglaševanje *òni -e -a (ònadva ònidve)*. Danes je med njimi še nekakšno ravnotežje, čeprav se vedno bolj uveljavlja naglaševanje na osnovi.

Naslednjo skupino končniško naglašanih zaimkov tvorita kazalni zaimek *tá -á -ó* in oziralni *vès vsà -è*. Pri dvozložnih končnicah imata dve naglasni možnosti: *téga* in *tegà (vséga in vsegà)*, *tému* in *temù (vsèmu in vsemù)*, pri enozložnih pa ima *tá* alternacijo v kvantiteti naglašene vokala, in sicer v tem smislu, da je razen v N. in A. (ter G. I. ed. pri ženski obliki) lahko dolg ali kratek, vendar ima, kakor v D. L. ed. za ženski spol hkrati tudi oblikovno razliko: *téj — tí* (tako tudi v N/A. dv. za ženski in srednji spol: *té — tí*). Pri zaimku *vès vsà -è* je naglašeni vokal vedno kratek. Pri dvozložnih končnicah je rahlo stilno obarvano naglaševanje na zadnjem zlogu.

Tretjo skupino končniško naglašanih zaimkov tvorita vprašalna zaimka *kdó* in *káj* ter iz njih izpeljani nedoločni in oziralni zaimki. Seveda je tu občutek za končnico v povprečni zavesti slovensko govorečega zabrisan. Primer: *kdó k-óga -ómu -óga -óm -óm* in *káj č-ésa -ému káj č.-m -ím*. Tako tudi *màrsikdó, màrsikáj* in podobno, torej *màrsičésa, màrsikóga* in ne, kakor piše SP: *màrsičésa*,

màrsikoga, tj. z enim samim naglasom na obrazilu, ki iz vprašalnega zaimka dela nedoločnega. Isto velja seveda tudi za *rédkokdó* in podobne izpeljanke.

Končniško naglaševanje poznata tudi števnika *dvá* in *trí* (*dvé*, *trijé*): *dv-éh -éma -á -é*; *tr-i -éh -ém -émi*. Ker ni nikake izbire, ni problema stilne označenosti.

Pri glagolu je končniškega naglaševanja izredno malo, ker pri njem prevladujeta nepremični in premični naglasni tip. Rečeno velja tako za naglas v okviru pregibanja posamezne glagolske oblike, npr. velelnika ali deležnika na *-l*, kakor za naglas v okviru različnih glagolskih oblik sploh. V sedanjiku ima končniško naglaševanje le pomožnik: *sèm sì jè*; *svà stà stà*; *smò stè sò*; ker je tako naglaševanje edino, je stilno nevtralnó. Ni pa tako tudi z naglaševanjem v primeru *gre-mò -stè -jò* ali *-jó* ali *-dó*; *-và -stà -stà*: to je označeno v smislu narečnosti in starinskosti. Čisto narečno je kakšno Prešernovo *drvità*.

V velelniku nima knjižni jezik niti enega primera s končniškim naglaševanjem, pač pa ga je npr. v gorenjščini mogoče slišati pri glagolu *deti*: *dej mò*. — Nedoločnik seveda tu sploh ne pride v poštev, ker nima končnice, temveč obrázilo *-ti*. Edini glagol, ki ga pozna, je *cvèsti* (s sestavljenkami vred), a tako naglaševanje postaja spričo naglasa *cvèsti* vedno bolj stilno zaznamovano. — Resnično končniško naglaševanje nahajamo spet šele v deležniku na *-l*, pa spet le pri enem glagolu in večini njegovih sestavljenk, namreč pri *šèl*, *šlà -ò -i -è -à*. Tako še *ušèl*, *sešèl*, *pošèl*, *došèl*, *izšèl*, *razšèl*, *vzšèl* in *zašèl*. SP 1962 dela napako, ko tudi za glagol *najti* navaja na prvem mestu naglas *našèl*, ker je *nášel* pač običajnejše, to pa zato, ker je ta beseda za nejezikoslovno zavest izgubila zvezo z besedo *šel*, kar za ostale primere, katerih predpona še danes modificira glagole premikanja, ne velja. *Príšel -šla -o* je čisto narečna posebnost; *dobrodòšel* je spet primer za to, kar smo zgoraj govorili o *nášel*. — Glagolnik tipa *žrtjè* je bil obravnavan pri samostalnikih srednjega spola: je dialektizem.

Premični naglasni tip

Pri imenskih besedah je osnova predkončniški del (*človek-0 -a*, *debel -ega*, *senožet-0 -i*), pri glagolih pa je treba ločiti tako imenovano glagolsko osnovo od osnove posamezne glagolske oblike. Glagolska osnova je v najbolj preprostem primeru ena sama (*dela-m -j -joč -ti -t -l -n -nje*), lahko sta dve (*kupuj-em -0 -oč — kupova-ti -t -l -n -nje*), in sicer nespremenljiva ali pa alternira (pri enoosnovni hglagolih npr. *strič-i -0 strig-el striž-en -enje -em striz-i*, *pisa-ti -t -l -n -nje piš-em -i -oč*). Osnove glagolskih oblik za zgornje glagole pa so:

<i>dela-m</i>	<i>kupuje-m</i>	<i>striže-m (strigo)</i>	<i>piše-m</i>
<i>delaj-0</i>	<i>kupuj-0</i>	<i>strizi-0</i>	<i>piši-0</i>
<i>delajoč-0</i>	<i>kupujoč-0</i>	<i>strigoč-0</i>	<i>pišoč-0</i>
<i>delal-0</i>	<i>kupoval-0</i>	<i>strigel -gla -o</i>	<i>pisal-0</i>
<i>delan-0</i>	<i>kupovan-0</i>	<i>strižen-0</i>	<i>pisan-0</i>
<i>delanj-e</i>	<i>kupovanj-e</i>	<i>striženj-e</i>	<i>pisanj-e</i>

O osnovi glagolskih oblik nedoločnika in namenilnika ni mogoče razpravljati, ker se ne pregibata; ker bosta ti dve obliki v naše razpravljanje vendar vključeni, mislimo na njuni glagolski osnovi. — Po tej zastranitvi torej o premičnem naglasnem tipu.

Pri samostalnikih ženskega spola na *-a* — da jih takoj odpravimo — ni nobenega primera za premično naglaševanje, saj je pogoj zanj dvo- ali večzložna osnova in ničta končnica v N. ed., tega pogoja pa ta deklinacija ne izpolnjuje. Samo lastna imena kot *Júno Junóna* gredo sem. Tudi pri samostalnikih ženskega

spola na soglasnik je primerov premičnega naglaševanja zelo malo. Po mojem izpisu so v SP 1962 navedeni trije primeri, namreč *tópol-topóli*, *zálust zalústi* in *senôžet senožéti*. Je pa takih primerov verjetno še več, četudi na splošno res niso pogosti; omenim naj *zibel -éli* in *kópel kopéli*. — Morda bo kdo rekel, da je ta tip itak podan s pravopisnima *kópel -i* in *kopél -i*, toda ravno ni, saj gre v obeh primerih za naglaševanje po nepremičnem tipu. Če takim besedam priznamo premično naglaševanje, dosežemo to, da govoreči, potem ko je izrekel *kópel*, lahko naglasi tudi *kopéli*, ne da bi mu bilo mogoče očitati zamenjavo ali mešanje naglasnih tipov, tj. zamenjavo govorne podloge.

Neprimerno pogostnejši je premični naglasni tip pri samostalnkih moškega spola. Po mojem izpisu iz SP 1962 gre za 72 primerov. Do polovice so to prav zelo pogostne besede govornega jezika, kakor — da navedem samo najpogostnejše — *jézik, jêlen, člôvek, médved, pôtok, prêmog, želod, prôstor, prêrok, pêlin, bôžič, jêrmen, sôkol, tôpol, prêstol, rázred, sósed, trébuh, prêdmet, ôtok, želod, zástor*. Tip torej čvrsto stoji, četudi ne v vseh primerih, ki jih navaja SP. Le-ta ima že sam poleg primerov, kjer je mogoče naglaševanje samo po premičnem tipu, tudi 17 primerov z naglaševanjem tako po nepremičnem kakor po premičnem tipu. Naslednji primeri imajo na prvem mestu zaznamovano naglaševanje po premičnem tipu: *pôrod, prêdmet, rázlog, rázor, sópot*. Na prvem mestu po nepremičnem tipu pa: *natič, (ne)pokôj, (s)prevôd, sprehòd, stršên, navôr, nazôr, nožič, medmêt*.

Pustimo zaenkrat ob strani vprašanje o prednostnem naglaševanju in si pred tem poiščimo odgovor, ali ne bi take dvojnice v naglaševanju zaslužili še nekateri drugi primeri, ki jim SP 1962 določa samo naglaševanje po premičnem tipu. Taki primeri so: *lêpen, pôdel, pôkrč, (pôlog), prêdol, rôgoz, rôžič, pôrok, Škôcjan, štêpih, têtîč, zalêtel, (Môhor), tôpor, rázbor, nárok, rázgon, slôves, (zálog), (závod)*. Ti primeri (izvzeti je le tiste v oklepaju) bi sploh morali biti naglašeni na prvem mestu po nepremičnem tipu. Mesto naglasa bi jim bilo treba deloma šele določiti, morda z anketo. Zelo verjetno se bo pokazalo, da so tudi v N. ed. naglašeni na drugem zlogu vsi tisti, pri katerih se občuti, kot da so sestavljeni iz predpone + x, ali pa imajo izrazito pripono, ki je v jeziku sploh naglašena. Za prvo primerjaj *predol, narok, porok, (podel), natič, razbor, razgon, pokrč*, za drugo *tetič, rožič, Škocjân, sopôt, stršên* (zadnji je iz Pleteršnika za *stíšên*). Tam, kjer teh dveh momentov ni, naj se take besede naglašujejo na prvem zlogu (*podel, štepih, topor, lepen*), na drugem pa samo, če poznamo v besedni družini naglas na istem zlogu (*sloves, rogoz, ker slovésen, rogóznica*).

Pri dvojnicah, ki jih ima že SP, je treba postopati enako pri vseh tistih besedah, pri katerih premično naglašanje zaradi pogostnosti v uporabi ni nedvomno. Tako pri izglagolskih izpeljankah velja načelo, da se na prvo mesto postavi nepremični naglasni tip (*poròd*) vedno takrat, kadar tak samostalnik označuje glagolsko dejanje; *pôrod* je v takih primerih starinsko obarvan. Kadar pa gre za rezultat glagolskega dejanja, je lahko na prvem mestu *pôrod poróda*, kar pa v tem primeru menda itak zveni starinsko. Kolikor so moji izpisi natančni, se je SP 1962 ravnal po takem načelu samo pri dveh besedah, namreč pri *otok* in *razbor*: *otòk* je oteklina, *ôtok* pa z vodo obdano manjše kopno, *razbòr* je kritični pregled, *rázbor* pa razor na njivi. V tej zvezi torej *predmêt* in *prêdmet* ne bi bili — po SP — svobodni varianti, temveč bi se prvi nanašal na glagolsko dejanje *metati*, drugi pa npr. na slovniški objekt in sploh na reči. Isto velja za *medmêt* in *mêdmet*. Tam, kjer tako pomensko nasprotje ni čisto jasno ali pa ga sploh ni (*sprehod, prevod, pokoj*), zveni tip *sprêhod* že manj navadno od *sprehòd*.

— Posebne težave so v primerih, kjer imamo za predpono predlog *za-* ali *-na-*: *zákona* je že običajnejše od *zakóna*, pri *zavodu* je pa menda precej vseeno, kako naglašujemo od N/A. dalje. — Ob koncu še besedico o naglaševanju *próton* — *protóna*. Če kdo naglašá tako, potem gotovo zato, da se ne bere kot sestavljenka iz *pro* + *ton*. V resnici se sliši pač izgovor *protón*; gotovo je *pózitron*, z dvema naglasoma, kar pa SP piše samo z enim, kakor v veliko primerih podobne sestavljenke oz. zloženke.

Pri pridevniku je premečnega naglasnega tipa zelo malo. Zdi se, da zato, ker je dvozložnih, s sodobnega jezikovnega stanja morfološko nemotiviranih osnov zelo malo, pri oblikoslovno motiviranih pa se uveljavlja naglas ali po izraziti priponi ali po enozložni podstavi večzložne pridevniške sestavljenke. V pravkar zapisanem stavku je vsebovan namig za predvidljivost naglasa pri izpeljanih pridevnikih in pridevniških sestavljenkah. Pa naj bo stvar taka ali drugačna, primeri s premečnim naglasnim tipom se dajo prešteti na prste obeh rok: knjižni so samo *dêbel* in *rôjen*, saj je poleg (tudi deležniškega) *prerôjen* dovoljeno tudi *prerøjèn*, pravilno na prvem mestu. V naši književnosti se najdejo še primeri kot *bôgat*, *zêlen*, *pêčen*, *pôšten*; to je stilno označeno.

Pri zanimih premečnega naglaševanja ni; kot nedopusten se pojavlja le pri *tólik* *tolíko* (in *kólik*).

Resnično velik problem je premečno naglaševanje pri glagolu; tu ga nahajamo v sedanjiku (*rêčem* — *rekó*), velelniku (*rêci* — *recíte*), deležniku na *-l* (*nôsíl* — *nosíla*) in izjemoma pri del. na *-n* (*rôjen* — *rojêna*) v okviru posameznih glagolskih oblik, v medsebojnem odnosu različnih glagolskih oblik pa npr. med sedanjikom in velelnikom (*nêsete* — *nesíte*), sedanjikom in del. na *-n* (*preñêsem* — *prenesèn*), sedanjikom in deležnikom na *-l* (*nósim* — *nosíla*), sedanjikom in nedoločnikom (*nósim* — *nosíti*) itd.

V sedanjiku se premečni tip uveljavlja z naglasom na tematičnem samoglasniku v krajši obliki množine nasproti naglasu na korenu ali podstavi v vseh ostalih primerih; če primere razvrstimo po razredih:

1. *-em -ti*: *nêsem* — *nesó*
2. *-em -ati*: *bêrem* — *beró*
3. *-jem -li*: *píjem* — *pijó*
4. *-jem -jati*: *smêjem se* — *smejó se*

Naglaševanje krajše oblike za 3. os. ednine ni s stališča sodobnega jezika pri glagolah na *-em -jem* z ničimer napovedljivo, saj ga npr. poleg glagolov s širokim korenskim vokalizmom poznajo tudi tisti z ozkim (*tresó*) in tudi sploh glagoli z neojevskim in neeejevskim vokalizmom v korenu. Primere si je treba kar zapomniti. Gledano s historičnega stališča so to seveda prvotno oksitonirani glagoli.

Zelo živ je premečni naglasni tip pri velelniku; kakor so v sedanjiku iz tega tipa izključeni glagoli na *-am* in *-im*, tako so tu izključeni glagoli na *-jem*, tako da jih lahko docela zanemarimo (*píj*, *kupúj*, *séj*). Primeri so:

- A. 1. *-em -ti*: *nêsj* — *nesíte* (*trési*)
2. *-nem -niti*: *krênj* — *kreníva* (*stákni*)
3. *-em -ati*: *pêlji* — *peljíva* (*vézi*, *bêri*)
- B. 1. *-im -iti*: *nôsi* — *nosíva* (*lóči*)
2. *-im -eti*: *žêli* — *želíva* (*béži*)
3. *-im -ati*: *lêži* — *ležíva* (*béži*)

C. 1. *-am -ati: zídaj — zídájva*

To »premikanje« naglasa je samo deloma napovedljivo s stališča sedanjika, deloma pa s stališča že znanega velelnika za 2. os. ednine. S stališča sedanjika premikajo v needninskem velelniku naglas na tematični samoglasnik vsi tisti primeri, ki imajo v korenu široki o ali e ali pa polglasnik. Seveda to velja za skupino A, tj. za glagole na *-(n)em*. Pri glagolih na *-im* nam naglas na tematičnem vokalu v prezentu pove, da bo v velelniku v množini in dvojini na istem zlogu, v ednini pa na zlogu pred njim. Popolnoma brezmočni smo glede napovedovanja premičnega tipa pri gl. na *-(n)em* takrat, kadar v osnovi sedanjika ni širokih o ali e, pri glagolih na *-im* tedaj, kadar je tematični *-i-* nenaglašen, pri glagolih na nenaglašeni *-am* pa sploh vedno. Pri glagolih na nenaglašeni *-im* nam nekaj pomaga spet široka kvaliteta v edninskem velelniku naglašenega samoglasnika. To je vse. Zdi se, da se prav zaradi te nenapovedljivosti s stališča pogosto uporabljanih glagolskih oblik, kakor sta sedanjik in velelnik ednine, premično naglaševanje vedno bolj umika; drugi razlog je seveda tudi v oblikoslovni zdiferenciranosti sedanjskih in velelniških oblik. Premično naglaševanje pri glagolih na *-am* je praktično skoro izumrlo, pri glagolih na *-im* in *-(n)em* pa ga je tudi vedno manj, če v korenu ni širokih o ali e ali polglasnika. Naglas bi se moral premikati načeloma v vseh primerih, kjer v sedanjiku na korenu (ali podstavi) ni cirkumflektirane intonacije in je hkrati podstava zložna, oz. naglas že v ed. vel. ni na temi, toda v resnici še zdaleč ni tako. Posebno očitno je to pri glagolih na *-em -ati*, kjer npr. sploh ni več običajno *piši — pišite*, pač pa še vedno *veži — vežite*.

S premičnim tipom imajo pri velelniku mnogo težav tako slovnice kakor pravopis. Rešujejo se tako, da dovoljujejo dvojnice. Ss 1956 dovoljuje poleg premičnega naglaševanja še naglaševanje po nepremičnem tipu pri glagolih na *-em -ti*, *-nem -niti*, če v osnovi nimajo širokega vokalizma; to velja tudi za glagole na *-am -ati* in *-im -iti*, medtem ko slovnica o glagolih na *-em -ati* molči; pri glagolih na *-im -eti (-ati)* pa je dovoljen samo premični naglas: *trési — trésite* in *trésite*; *potégni — potégnite* in *potegníte*; *čákaj — čakajte* in *čákajte*; *gázi — gázite* in *gazite*, toda samo: *pléti — plétíte*, *kréni — kreníte*, *žéle — želíte*. V SP 1962 se o teh dubletah govori podobno, vendar so iz obravnave izpuščeni glagoli na *-em -ti*, prednostna razporeditev pa je taka: *potégni — potegníte* in *potégnite*, *čákaj — čakajte* in *čákajte*, *vláči — vlačíte* in *vlačíte*. Dvojnic tudi tukaj ni, kakor se izraža SP, takrat, kadar imajo glagoli »v opisnem deležniku moškega spola v im. edn. -ê- ali -ô-«, kar ni posebno dobro, ker gredo sem tudi primeri, kjer je v tej obliki deležnika tudi drugačen naglas, npr. *kosil*, a vendar *kôsi — kosíte*. Tudi sklicevanje slovnice v takih primerih na široki korenski vokalizem kratkega nedoločnika ni najboljše, ker je kratki nedoločnik neprecizen pojem; treba je enostavno reči, da poznajo samo premično naglaševanje v velelniku glagoli, ki imajo v edninskem velelniku široko kvaliteto.

Takšno je stanje v naših priročnikih. Kaj pa govorna praksa? Ta se brez potrebe močno loči od slovniških predpisov, ker se vedno bolj razširja tudi v dvojini in množini naglaševanje po edninski obliki. Mislim, da je čas, da se tako naglaševanje uvede kot dvojnica v knjižni izgovor tudi v primerih, ko imamo v edninskem velelniku široki o ali e in kadar gre za glagole na *-im -eti (-ati)* sploh. Potem bi za naglaševanje velelnika veljalo načelo, da imajo na prvem mestu premični naglas tisti, ki imajo v edninski obliki široki o ali e, tisti pa, ki takega vokalizma nimajo, imajo na prvem mestu navedeno nepremično naglaševanje. Druga možnost je prosta varianta, torej premični naglas pri pri-

merih s širokim vokalizmom, nepremični s kakšnim drugačnim vokalizmom in s polglasnikom + r. Za tip *stakni* — *staknite* velja, da se ravna po primeru za širok vokalizem, kadar se — narečno — v dvojini in množini izgovarja a kot polglasnik, sicer pa seveda po primeru za ozki ejevski in ojevski vokalizem.

Lepoglasniki sicer poreko, da bo jezik s tem spet izgubil nekaj svoje gibčnosti, toda dejansko se bo približal življenjskosti, govornemu jeziku, in posebno v neintonacijski izgovorni varianti pridobil tudi razlikovalnost nasproti sedanjiku pri glagolih na *-im -iti* v večji meri, kot jo bo izgubil. Velelniški naglas bo na ta način postal tudi veliko bolj priučljiv. Premična varianta pri glagolih na *-am -ati* bi se menda sploh lahko opustila, pri glagolih na *-em -ati* in z neširokim korenskim vokalizmom v edninskem velelniku pa jo bo treba pametno omejiti.

Pri deležniku na *-l* je premično naglaševanje veliko manj problematično, čeprav je dovolj pogosto. Ne poznajo ga glagoli na *-em -ti* kakor tudi ne glagoli na *-(u)jem*. Pravzaprav bi naglaševanje po premičnem tipu moralo iti v deležniku na *-l* vzporedno z naglaševanjem v velelniku, kjerkoli je za to morfološki pogoj, namreč dvozložna, iz korena in tematskega obrazila sestojeca osnova. Že na prvi pogled pa se vidi, da se del. na *-l* naglašuje po premičnem tipu tudi tam, kjer se velelnik ne, npr. *písal písála: píši -ite*; prav tako je pogosteje slišati naglas *zidála* kakor *zidájte* ipd. Teoretično bi se v omenjenem morfološkem okviru moral uveljavljati premični naglas pri deležniku na *-l* vedno takrat, kadar je bil tematični vokal rastoče, korenski pa padajoče intoniran. V glavnem je res tako, vendar imamo nekaj odmikov v smeri k ustalitvi naglasa na obrazilu, nekaj pa na korenu.

Naglas se je ustalil na obrazilu pri glagolih na *-nem -niti* v primeru *miníl -íla*, sicer pa v varianti, ki jo favorizira pravopis pri glagolih s polglasnikom v osnovi (*stakníl*). Mislim, da je to drugo vztrajanje pri starinskosti in da bi namesto tipa *stakníl -íla* bilo na ednino pravilno pisati *stáknil stakníla*. (Še bolj anahronistično kot *stakníl* je seveda naglaševanje *stakní staknite*.) O odnosu variant *stakníla* bo govora pozneje.

Namesto pričakovane premičnega naglasnega tipa imamo vendarle nepremičnega na tematičnem vokalu tudi pri redkih glagolih na *-em -ati*, jih je pa tako malo, da si jih lahko kar zapomnimo: to so *iskàl, lagàl, (po)stlâl* in — po Ruplu, ne pa tudi po SP — *orâl*. (SP piše *orál*.) — Posebno zanimivi so še glagoli na *-im -eti*, ki so večinoma uveljavili nepremično naglaševanje na obrazilu glagolske osnove, torej *zelenèl -éla, hrepenèl -éla* itd. Po premičnem tipu grede taki deležniki le v naslednjih primerih: *bòlel, gòrel, hòtel, létel, lèžal, nôrel, vèlel, zòrel, razúmel*, medtem ko imata *donel* in *doumel* obe naglasni možnosti. Naglaševanje tudi v teh primerih po nepremičnem tipu (*bolèl, razumèl*...) je izrazito narečno. Posebno vprašanje je knjižni izgovor takega kratkega naglasnega *-èl*.

Premično naglaševanje tudi pri deležniku na *-l* ni dobro napovedljivo, pa najsi izhajamo iz katerekoli glagolske oblike. Še največ zaleže — do danes menda še ne formulirano pravilo — da se dosledno pojavlja pri prefigiranih glagolih na *-im -iti: pokósil -íla*. Dokaj zanesljivo je tudi pravilo, da poznajo premično naglaševanje tisti glagoli, ki imajo v obliki opisnega deležnika za moški spol ednine široko kvaliteto: *krêníl -íla, pèljal -ála; pròsil -íla; žèlel -éla*. To je vse, dokler ne priznamo premičnega naglasa še tistim glagolom na *-nem -niti*, ki imajo polglasnik v osnovi (*stáknil — stakníla*). Toda poleg tega ima premični naglasni tip še veliko več drugačnih glagolov, tj. z drugačnim korenskim vokalizmom, ki pa vendarle naglas premikajo. Nahajamo jih med glagoli na *-nem -niti* (po Ruplovem Sp nekaj nad 10), na *-im -iti* (okoli 40) in na *-em oz. -am -ati* (okrog 30).

(Med njimi v glavnem niso nedovršniki, napravljeni iz prefigiranih dovršnikov, ki pomenijo poseben problem). Te primere si mora tisti, k jih ne govori že na podlagi svojega narečnega izhodišča, zapomniti na pamet. SP 1962 se je v glavnem držal Ruplovih določitev premičnega naglaševanja, dovolil pa je praktično pri vseh (ne pri *kósila*, *múčila*, *stopíla*, *lótíl -íla*, *ogníla*, *dírjala*, *pisála*, *plesála*) variantno naglaševanje po nepremičnem tipu in z naglasom na korenu. Varianta z nepremičnim naglaševanjem na korenu je navedena na drugem mestu, na prvem pa samo pri *blískala*, *píhala*, *počívála*, *sánjala*, *skúšála*. Ker so variante brez komentarja, si marsikdo misli, da se morda v Ljubljani in tudi njeni širši gorenjski in dolenski okolici govori poleg *ločila*, *ljubíla*, *potegníla*, *plačála*, *skákála* tudi *lóčila*, *ljúbíla*, *potégníla*, *pláčála*, *skákála*, in da sme torej naglaševati brez razlike na oba načina. Bil bi v zmoti. Naglaševanje na korenu je pokrajinsko in v knjižnem izgovoru nima svojega mesta, vsaj ne na zgoraj omenjenem področju. Mislim, da je SP 1962 šel v takem dovoljevanju dvojic predaleč in se ravno s približevanjem imaginarnemu povprečku (ker Slovenci govorijo tako na prvi kakor na drugi način, dovolimo oboje!) od stvarnosti oddaljil, ne pa se ji približal. Samo tam, kjer se v istem, tj. ljubljanskem, kranjskem govoru uporabljata oba načina, je mogoče in je treba tudi oba dovoliti. Zdi se mi, da je eden izmed avtorjev SP tako naglaševanje zagovarjal s stališča, da se tako uveljavlja naglaševanje sedanjika tudi v deležniku na *-l*, posebno še v štajerskih narečjih. Pri naglasu *pisála* ne gre za analogično preneseni naglas po sedanjiku, temveč za posebno metatonijsko, ki je knjižni jezik kot izrazito pokrajinske ni nikoli priznal in mu je tudi treba ni. Navsezadnje mora vendarle tudi knjižni jezik odražati govorno stanje določenega kraja in časa, kakor je pisal že Škrabec, ne pa kar slovenskih krajev in časov. Saj Štajerci ne bomo — ne bomo — zadovoljni samo s *pisála*, ker prav tako govorimo tudi *nósíla*! Ali ima potem sploh smisel rušiti kar dva sistema: knjižnega s tem, da se dovoli naglaševanje *pisála*, narečnega s tem, da se samo polovici takih glagolov dovoli dvójni akcentski obraz, drugi polovici pa ne?

Ob koncu razpravljanja o premičnem naglasnem tipu pri del. na *-l*, naj opozorim še na narečni tip pri glagolih na *-újem -ováti*, namreč *kupóval -ála*. V knjižnem jeziku tu ni prišlo do premičnega naglasnega tipa, kakor do njega tudi ni prišlo pri glagolih na *-ám -áti (končál)*. — Nedovršniki, ki jih je mogoče napraviti k dovršnikom, ki so že sami nastali s prefiksacijo nedovršnikov (*ubijati < ubiti < biti*), praktično v deležniku na *-l* premičnega tipa ne poznajo, saj sem v govorjeni besedi Ljubljančanke k vsem takim besedam iz Ruplovega pravoječja našel premični tip le pri *ubijála*, *umívála*, *počívála*, *obuvála*, *ponujála* in *dolívála*, ki jih vse dovoljuje tudi SP.

Problem naglasa na glagolski priponi ali pred njo v nedoločniku spada pravzaprav v poglavje o nepremičnem naglaševanju, tj. o njegovih variantah, vendar s stališča medsebojnega odnosa glagolskih oblik, npr. v odnosu naglasa nedoločnika do deležnika na *-l* ali do sedanjika, spada sem. Glagolov na *-em -ti* ta problematika iz razumljivih razlogov ne zadeva, pač pa vse druge, tako tiste na *-nem -niti*, na *-im -iti*, *-em -ati* in — samo deloma — tudi na *-jem -jati* in *-ujem -ovati*. Če se ne motim, ravna SP 1962 z nedoločnikom tako kakor z naglasom za deležnik na *-l*, kadar nima ničte končnice, torej za ženski in srednji spol ednine in za dvojino in množino sploh. (Problematika je prikazana spredaj).

Kritika SP je že ugotovila, da je glagole na *-ati* treba na prvem mestu naglaševati na korenu in ne na glagolskem obrazilu. S tem se strinja tudi anketa, ki jo je izvedla Akademija. Na *-ati* bodo torej naglašeni najprej glagoli na *-ám*,

ki gredo po nepremičnem tipu, potem glagoli, ki nimajo zložnega korena (*bráti*), glagoli na *-ováti* (tudi *kováti* in *snováti*, ki sta se formalno izenačila z njimi) in nekateri glagoli na *-jem -jati*. Poslednji skupini bosta imeli tudi dubletno naglaševanje pri nekaterih glagolih (*kmétovati kmetováti, dajáti dájati*); primeri se lahko kar naštejejo. Drugi v deležniku na *-l* po premičnem tipu naglašeni glagoli na *-ati* bodo imeli na prvem mestu — kot rečeno — naglaševanje na korenu, na drugem pa na priponi. Tu naj se ne navajajo samo gorenjske posebnosti, ker je boljše, da jih v slovarju ni.

Pri glagolih na *-(n)iti* pa se je v naglasu nedoločnika mogoče res ravnati po naglasu deležnika na *-l* za ženski spol, treba pa bo še sistematičnega raziskovanja, da se stvar razčisti. Jasno je, da glagoli na *-iti -im*, ne predstavljajo problema, prav tako ne tisti s širokim *o* ali *e* in polglasnikom v edninskem velelniku. Tistih, ki preostanejo, pa potem pravzaprav tudi ni več toliko, pa najsi bodo na *-iti* ali *-niti*.

Nepremični naglasni tip

V nepremičnem naglasnem tipu se nahaja največ besed, hkrati pa je zbirališče vseh tistih besed, ki zapuščajo druge tri naglasne tipe. Težava je pri njem samo v tem, ali se ta ali ona beseda naglašuje po nepremičnem tipu stilno nevtralnno ali pa označeno. O tem pa je bilo že govora. Drugo, kar je pri tem tipu treba še omeniti, so variante v okviru nepremičnega tipa samega, kakor npr. naglaševanje *mígljaj* — *mígljáj*. Oglejmo si to.

Pri samostalnikih ženskega spola na soglasnik sem si poleg *kópel* in *kopél* ter *zibel* in *zibél* zapisal še 6 primerov z obrazilom na *-ost*: *blagóst* — *blágost, gôlost* — *golóst, rádost* — *radóst, stárost* — *staróst, svojóst* — *svôjost, stímost* — *strmóst*. Na prvo mesto spada *blágost* in *svôjost, staróst* pa je prosta varianta, četudi ne najelitnejša. Pri samostalnikih ženskega spola na *-a* je takih primerov 7, toda na prvo mesto nikakor ne gre akcent *papíga* (če sploh na katero), pa tudi *pájčevina* je manj pogosto kakor *pajčevína* (če se namreč knjižno izgovarja). *Zadrúga* je menda narečno naglaševanje; boljše od *ékloga* je ne glede na antične jezike *eklóga* (prim. *Tóne*, ki je tudi izgubil spredaj vokal); razmisliti bi veljalo tudi o naglasu v *záplata* in *zásova*; toda vse to so seveda samo malenkosti, čeprav je gotovo še več takih primerov in je z njimi treba storiti, kakor je napravil SP 1962, ko je končno zavrgel *kolésarja* in priznal domačega *kolesárja*. — Pri samostalnikih moškega spola naj se opustijo naglasi kot *mígljaj, zasúkljaj*, ker Slovenci pripono *-ljaj* pač naglašamo. Tudi *prisád* in *terór* je normalnejše, kot če je naglašeno na prvem zlogu, prav tako še *vógel, tépež* in *okóliš*. Za *kompas* je menda vseeno.

Pridevniške besede: *bobóv* in *boróv* lahko prepustita naglas prvemu zlogu, primere z naglašanim *-av* je postaviti na prvo mesto (*cmteráv, mlaháv, ponígláv*), prav tako *lagóden, pojmvónni, nebízdan*; na prvo mesto spadajo še *nezaposlèn, okopél, prirojèn*, toda poslednje se tiče že alternacije različnih naglasnih tipov. *Nedomàč* je gotovo *nèdomàč* (*ki ní domàč* — tudi z dvema naglasoma); tako še *nègotòv*. Genitiv *nékakega* ni verjeten, prav tako ne *nékoga* (prim. *níkdo* — *nikógar*). Sliši se tudi adverb *nekakó*.

Naglas v predložnih zvezah

Do tako imenovanega premikanja za zlog proti začetku besede prihaja danes predvsem (če ne izključno) v adverbializiranih zvezah in v stalnih rečenicah.

V knjižnem jeziku se to zapisuje le, če se res še splošno uporablja, sicer je stilno označeno, kakor npr. v *oči pogledati*.

S tem je razpravljanje o naglasnih tipih slovenskega knjižnega jezika pri kraju. Posebno razpravo bi bilo treba napisati o premenah samoglasniške kvantitete in kvantitete z ozirom na njihovo predvidljivost.

PRIPIS UREDNIŠTVA. Na željo avtorja, ki se ji pridružuje tudi uredništvo, prosimo cenjene bralce iz Ljubljane in širokega kroga okrog nje, da nam sporočijo: 1. kako bi po svojem občutku v knjižnem govoru naglasili veleliške oblike tipa: nesi — nesite, tresite, bežite, norite, zaželite, peljite, vežite, zidajte, nosite, topite, vstopite; 2. kakšno končnico imajo v rod. ed. samostalniki: las, most, nos, plot, smrad, zid. Ali je v predložnih zvezah možna ali običajnejša drugačna končnica? 3. Kakšna je končnica imen. dvojine pri samostalnikih, ki imajo v množini -ovi: duh, god, mah, most, nos, pas, sin, slap, voz. Za sporočilo se vnaprej toplo zahvaljujemo. — UREDNIŠTVO.

Helga Glušič

DRUŽINSKA KRONIKA SLOVENSKEGA MEŠČANSTVA V ROMANIH MIRE MIHELIČ

Mira Miheličeva (rojena 1912) ima med ustvarjalci novejšje slovenske proze karakteristično mesto. Čeprav v grobem lahko rečemo, da način njenega pisanja glede na svojo umetniško kvaliteto ne prestopa mej obrobne pomembnosti za našo literaturo, se v njem vendarle izraža težnja po objektivnem prikazovanju sveta, ki ji je blizu. To dejstvo vsekakor ni brez pomena za spoznavanje čustvovanja in mišljenja »višjega« sloja slovenskega meščanstva v dvajsetem stoletju. Snovnemu krogu iz življenja denarne aristokracije posveča Mira Miheličeva največji del svojega pisanja. Pri njenem spoznavanju oziroma opisovanju lastnosti te družbe le redkokdaj odkrijemo kakšen globlji kritični ali samoanalizatorski poseg v njeno strukturo. Prav glede tega vprašanja se pa v toku pisateljičinega razvoja v zadnjem času kažejo določene spremembe. Od prvega romana z vsebino iz življenja posestniških krogov, *Obraz v zrcalu* (1941), do njenih zadnjih romanov, se avtoričin odnos do rafinirane in deloma degenerirane družbe bistveno spremeni. Jasno je, da so tem spremembam vzrok tudi zunanje družbene okoliščine poleg avtoričinih osebnih zrelejših pogledov na človeka. V začetku pisateljske poti zanimajo Miheličevo predvsem odnosi med družinskimi člani, intrige in čustvene spremembe v ljudeh s sladkobno melodramatičnimi zaključki. Resnoba, s katero se loteva svojih izgubljenih in spet najdenih karakterjev (pravzaprav ne zaslužijo povsem te oznake), se že v drugem romanu, *Tiha voda* (1942), začena rahlo umikati ironiji in sproščenejšemu prikazovanju boja za vstop v višjo družbo. Izrazita »družabnost«, ki se odraža v dramatičnih čustvenih zapletih, minucioznih opisih karakterjev — predvsem njihove površinske podobe — ter v spretnosti oblikovanja fabule, omogoča romanom Mire Miheličeve izrazito enostaven dostop do bralca.

V osnovi je svoj pisateljski koncept (kolikor lahko govorimo o določenem konceptu in ne le o izbiri določene snovi) pokazala Miheličeva že v prvem